

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

**на тему: ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ
СФЕРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Виконала: студентка IV курсу,
групи 6.0530—1з
спеціальності: 053 Психологія
освітньої програми: Психологія
Петрухіна К.Є.
Науковий керівник: Грандт В.В.
доцент кафедри психології
Рецензент: Самсонова О.О.
доцент кафедри дошкільної та
початкової освіти

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти бакалавр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

« ____ » _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Петрухіній Катерині Євгенівні

Тема роботи Психологічні особливості розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку

керівник роботи Грандт В.В. доцент кафедри психології

затверджені наказом ЗНУ від «05» 02 2024 року № 235-с

2. Термін подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: визначити сутність поняття «пізнавальна сфера» в сучасній науковій літературі; розкрити сутність та особливості розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку; охарактеризувати засоби розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку; емпірично дослідити особливості пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку; розробити програму розвитку пізнавальної сфери у дітей старшого дошкільного віку.

5. Перелік графічного матеріалу: 1 таблиця, 3 малюнка.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Грандт В.В., доцент		
Розділ 1	Грандт В.В., доцент		
Розділ 2	Грандт В.В., доцент		
Висновки	Грандт В.В., доцент		
Додатки	Грандт В.В., доцент		

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	лютий 2024 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2023 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	березень 2024 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	квітень-травень 2024 р.	Виконано
6	Написання висновків	травень 2024 р.	Виконано
7	Передзахист	червень 2024 р.	Виконано
8	Нормоконтроль	червень 2024 р.	Виконано
		червень 2024 р.	Виконано

Студент _____ К.Є. Петрухіна

Керівник роботи (проєкту) _____ В.В. Грандт

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ А.О. Неманежина

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота бакалавра: 67 сторінок, 3 малюнки, 1 таблиця, 37 джерел, 3 додатка.

Об'єкт дослідження – пізнавальна сфера дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – особливості розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку.

Гіпотеза: якщо у дітей буде виявлено середній та низький рівень розвитку пізнавальної сфери, то необхідно буде розробити програму розвитку пізнавальної сфери у дітей старшого дошкільного віку.

Для виконання завдань дослідження використано такі методи дослідження: теоретичні: аналіз наукової літератури, синтез, узагальнення, систематизація; емпіричні: спостереження; тестування; бесіда.

Наукова новизна дослідження – запровадженні програми розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку, розробленої з урахуванням спостережень за особливостями розвитку та потреб пізнавального інтересу обраної вікової групи.

Галузь використання: заклади дошкільної освіти.

ДІТИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, МИСЛЕННЯ, ПАМ'ЯТЬ, ПІЗНАВАЛЬНІ ПСИХІЧНІ ПРОЦЕСИ, УВАГА.

SUMMARY

Petrukhina K. E. Psychological Peculiarities of Development of Cognitive Sphere of Children of Senior Preschool Age. The qualifying work consists of Introduction, 2 Chapters, Conclusion, References (37 items), 3 appendix on 3 pages. The qualifying work volume is 70 pages long, 54 of them – main text. There are 1 tables and 3 illustrations.

The qualification work presents a theoretical overview and describes an experimental study of the psychological features of the cognitive development of children of senior preschool age. The qualifying work thesis consists of 2 sections, each of which is devoted to a separate aspect of research in the cognitive sphere.

The research object: cognitive sphere of children of senior preschool age.

The research subject: peculiarities of the development of the cognitive sphere of children of senior preschool age.

The research goal: is to theoretically substantiate and empirically investigate the psychological features of the development of the cognitive sphere of children of senior preschool age.

The research tasks are:

- To determine the essence of the concept of «cognitive sphere» in modern scientific literature;
- To reveal the essence and peculiarities of the development of the cognitive sphere of children of senior preschool age;
- To characterize the means of cognitive development of children of senior preschool age;
- To empirically investigate the peculiarities of the cognitive sphere of senior preschool children;
- To develop a program for the development of the cognitive sphere in children of senior preschool age.

Chapter 1 «Theoretical basis of researching the problems of psychological features of the cognitive sphere development of children of senior preschool age» presents a theoretical analysis of the emotional cognitive of children of senior preschool age, summarizes and systematizes theoretical approaches for the development of empirical research.

Chapter 2 «Empirical research of the features of the cognitive sphere of children of senior preschool age» presents the organization of the empirical level study of the formation of the cognitive sphere of children of senior preschool age and analyzes its results. The program for the development of the cognitive sphere in children of senior preschool age is presented.

Key words: children of senior preschool age, thinking, memory, cognitive mental processes, attention.

CHILDREN OF OLDER PRESCHOOL AGE, THINKING, MEMORY, COGNITIVE MENTAL PROCESSES, ATTENTION.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	11
1.1. Сутність поняття «пізнавальна сфера» в сучасній науковій літературі	11
1.2. Особливості розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку	18
1.3. Засоби розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку	22
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	29
2.1. Організація дослідження особливостей пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку	29
2.2. Аналіз результатів дослідження	34
2.3. Програма розвитку пізнавальної сфери у дітей старшого дошкільного віку	37
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	64
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Період старшого дошкільного віку пізнавальної сфери - є досить важливим у житті людини. Саме в цьому віці закладаються основи майбутньої особистості, формуються передумови розумового, морального та фізичного розвитку дитини.

У Базовому компоненті дошкільної освіти відображено головні завдання пізнавального розвитку дитини: розвиток захоплень дітей, пізнавальної мотивації та допитливості; розвиток пізнавальних психічних процесів, розвиток свідомості; розвиток уяви, фантазії та творчої активності [1]. Ураховуючи особливості дітей старшого дошкільного віку, необхідним є створення психолого-педагогічних умов для розвитку пізнавальної сфери дітей, що є важливим для підготовки до подальшого навчання у школі. Для того, щоб навчання та виховання сприяло розвитку особистості, необхідно «пробудити» в дитині пізнавальну потребу, що є джерелом її пізнавальної активності і лежить в основі розвитку пізнавального інтересу людини.

Пізнавальна сфера досить ретельно розглянута багатьма дослідниками. За кордоном активно вивчали процеси пізнання такі вчені, як Г. Айзенк, Дж. Брунер, В. Вудвортс, Дж. Гібсон, М. Коул, Н. Ліндсей, У. Найсер, Д. Норман, Ж. Нюттен, Ж. Піаже, Д. Поппер, Р. Солсо, П. Фресс, Д. Халперн та інші. Українські психологи, такі як Г. Балл, О. Бандурка, М. Костицький, С. Максименко, В. Моляко, М. Савчин, О. Сафін, В. Синишина, М. Смульсон, Б. Олексієнко, Ю. Швалб та інші, активно досліджували розвиток пізнавальних процесів, здібностей і діяльності.

Проте, деякі питання залишаються невирішеними, основне з яких – як викликати у дитини стійкий пізнавальний інтерес до певної діяльності чи матеріалу. Якщо конкретизувати цю проблему, її можна сформулювати наступним чином: необхідно знайти шлях, за допомогою якого можна, домагаючись повноцінного засвоєння матеріалу дітьми старшого дошкільного

віку, забезпечувати розвиток їх пізнавальних психічних процесів. Саме це завдання найбільш гостро постає перед вихователями закладів дошкільної освіти та психологами, особливо в роботі з дітьми старшого дошкільного віку.

Актуальність зумовила вибір теми дослідження: «Психологічні особливості розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку».

Об'єкт дослідження – пізнавальна сфера дітей.

Предмет дослідження – особливості розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити психологічні особливості розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку.

Для досягнення мети необхідно виконати наступні завдання дослідження:

– визначити сутність поняття «пізнавальна сфера» в сучасній науковій літературі;

– розкрити сутність та особливості розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку;

– охарактеризувати засоби розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку;

– емпірично дослідити особливості пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку;

– розробити програму розвитку пізнавальної сфери у дітей старшого дошкільного віку.

Гіпотеза: якщо у дітей буде виявлено середній та низький рівень розвитку пізнавальної сфери, то необхідно буде розробити програму розвитку пізнавальної сфери у дітей старшого дошкільного віку.

Для виконання завдань дослідження використано такі методи дослідження: теоретичні: аналіз наукової літератури з проблеми дослідження з метою визначення сутності поняття «пізнавальна сфера»; синтез, узагальнення, систематизація; емпіричні: діагностичні (спостереження; тестування; бесіда) з метою визначення особливостей розвитку пізнавальних психічних процесів

(увага, мислення, пам'ять, сприймання).

Наукова новизна дослідження полягає у запровадженні програми розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку, розробленої з урахуванням спостережень за особливостями розвитку та потреб пізнавального інтересу обраної вікової групи.

Практична значущість роботи представлена у розробці вправ та запропанованої послідовності їх виконання у розробленій програмі розвитку пізнавальної сфери у дітей старшого дошкільного віку. Результати дослідження можуть бути використані психологами, здобувачами вищої освіти зі спеціальності 053 «Психологія», вихователями закладів дошкільної освіти.

Структура та обсяг роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел з 37 найменувань та додатків на 3 сторінках. Загальний обсяг основного тексту 54 сторінок. Робота містить 1 таблицю та 3 малюнка.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Сутність поняття «пізнавальна сфера» в сучасній науковій літературі

Сучасному суспільству особливо потрібні люди, які мають високий загальноосвітній та професійний рівень підготовки, здатні вирішувати складні економічні, політичні, соціальні, науково-технічні питання. Пізнавальна сфера є соціально значущою якістю особистості, що формується у діяльності. Як один з найважливіших чинників навчання феномен пізнавальної сфери привертає увагу різних вчених.

Для розкриття сутності та змісту даного поняття необхідно почати з наукового визначення терміна «пізнавальна сфера» – це сукупність пізнавальних психічних процесів, таких як пам'ять, мислення, уява, увага, сприймання, мовлення [27]. Синонімом цього визначення є когнітивна сфера.

Пізнавальна активність дитини має свою специфіку, і саме у дошкільному віці зароджується первинний образ оточуючого світу. Образ світу формується і існує в процесі зародження, розвитку та функціонування пізнавальної сфери людини, яку ми розглядаємо, як складне утворення, що забезпечує людині нормальне та повноцінне інтелектуальне та емоційне існування та розвиток особистості у світі.

М. Варій та Р. Павелків виділяють наступні компоненти пізнавальної сфери особистості:

– пізнавальні процеси: сприймання, увага, пам'ять, уява, мислення (представлене трьома основними видами мислення: наочно-дійовим, наочно-образним і логічним та розумовими операціями: аналіз, синтез, узагальнення,

класифікація; порівняння та ін.);

– інформація: досвід і досягнення, накопичені людством на шляху пізнання світу, а також джерела інформації, де людство відображає, фіксує, збирає і зберігає досвід і досягнення свого історичного розвитку. Ці компоненти визначають і доповнюють один одного, тим самим утворюючи тісний зв'язок між собою;

– ставлення: розглядається як чуттєво-емоційний досвід людини, що складається з окремих емоційних реакцій на окремі об'єкти, предмети, явища та події [5; 24].

Ці компоненти визначають і доповнюють один одного, тим самим утворюючи тісний зв'язок між собою. Робота педагога з усіма трьома компонентами забезпечить якісний пізнавальний розвиток дитини. Вивчення фізіології мозку дитини, спостереження за дітьми різного віку дали змогу узагальнити визначення процесу пізнання, як складного психічного утворення, в якому можна виділятися мінімум 2 компоненти, пов'язані між собою.

Перший компонент пізнання – інформація, яка складається з окремих відомостей, фактів, подій нашого світу і розумові процеси, необхідні для отримання та обробки інформації. Іншими словами, сюди відноситься те, що цікавить дитину, що вона обирає з довкілля для свого пізнання; способи, з яких дитина отримує інформацію, саме – способи пізнання і засоби пізнання; обробка інформації на різних вікових етапах – систематизація, збір, забування, аналіз та синтез даних і так далі. Інформацію, що надходить ззовні, наприклад факти, відомості, події, не розглядають як самоціль (знання заради знань). Інформацію розглядають, як засіб, що розвивається, необхідний для пізнавального розвитку дитини, її навичок, умінь і способів пізнання.

Другим компонентом пізнання є ставлення до того, що відбувається. Нерозривність і взаємопов'язаність компонентів пізнання очевидна. Крім отримання інформації її обробки в людини, крім її волі складається певне ставлення до тих відомостей, фактів та подій, які вона сприймає. Схвалення чи розчарування, захоплення чи образа тощо. Іншими словами, інформація,

дійшовши до людини, ставши її надбанням, залишає в душі певний чуттєвий, емоційний слід, який ми називаємо «ставленням».

У дорослих та дітей розуміння та емоційний відгук відбуваються по-різному. У дорослих людей інформація первинна, а ставлення до неї йде слідом. Дорослі можуть висловити, визначити ставлення до чогось лише за наявності знань, уявлень, досвіду. У маленьких дітей спостерігається зворотна картина. Для них, як правило, ставлення первинне, а інформація вторинна. Інакше кажучи, вони завжди готові пізнавати те, до чого добре ставляться, і не хочуть сприймати те, до чого ставляться негативно. Саме ця особливість дітей широко використовується в педагогічній практиці, щоб гарантувати ефективно засвоєння дітьми певної інформації [13]. Єдиною функціональною системою здобувача дошкільної освіти, яка дозволяє пізнати довкілля, є пізнавальна сфера. Особливо інтенсивно пізнавальний розвиток відбувається у період дошкільного віку. У процесі поступового дорослішання та розвитку, дитина, формуючи свою картину світу, перетворюється на активну особистість. У цьому допомагають психічні процеси, здібності, включення у діяльність, інтерес.

Розглянемо детальніше пізнавальні психічні процеси, у межах нашого дослідження: увага, пам'ять, мислення. Аналізуючи літературу з проблеми мислення, ми з'ясували, що існують як закордонні, так і вітчизняні теорії та підходи. Перші спроби визначити мислення були зроблені в XVII-XVIII ст. Розділ «психологія мислення» вперше виділяється Вюрцбурзькою школою. Представниками, якої є Н. Ах, О. Кюльпе, К. Марбі. Мислення вони розглядають, як акт внутрішньої дії. Дослідники зазначали, що цей психічний процес підпорядкований задачі, що має детермінуючу тенденцію. Постулати Вюрцбурзької школи були розвинені в роботах О. Зельца. Мислення він розумів, як функціонування інтелектуальних операцій [24].

У XX ст. утворився один із впливових напрямів у психології – біхевіоризм, представником, якого став Дж. Уотсон. Під мисленням людини він розумів комплекс процесів, які замінюють словесну діяльність [5].

Для психології мислення важливу роль грає когнітивна теорія мотивації, а також дослідження ієрархічної організації мотиваційної сфери людини. Важливим напрямом дослідження мислення є праця Ж. Піаже. Він використовує поняття «інтелект», а не мислення. Під інтелектом він розуміє досконалу форму адаптації організму до середовища, що є єдністю процесу асиміляції та процесу акомодатії [4].

Процес мислення М. Савчин визначає, як аналіз та синтез того, що виділяється аналізом, а потім відбувається абстракція та узагальнення, що є похідними від них [29].

До основних мисленнєвих операцій належать [4]:

- аналіз. У процесі аналізу відбувається уявне розкладання цілого на частини чи уявне виділення із цілого його сторін, дій, відношень;
- синтез – це зворотний процес аналізу. При синтезі відбувається уявне об'єднання елементів, якостей, процесів у єдине ціле. Синтезу завжди передують аналіз;
- порівняння – це встановлення відмінності або подібності між предметами та явищами або їх окремими ознаками. Практично порівняння спостерігається на прикладанні одного предмета до іншого або уявне їх зіставлення;
- абстракція – це виділення будь-яких властивостей, ознак досліджуваного об'єкта та подання їх у вигляді самостійного об'єкта мислення. Абстрагування зазвичай здійснюється внаслідок аналізу;
- конкретизація. У процесі конкретизації відбувається повернення думки від загального та абстрактного до конкретного з метою розкриття змісту. До конкретизації звертаються у тому випадку, якщо висловлена думка виявляється незрозумілою іншим чи необхідно показати прояв загального в одиничному;
- узагальнення. Полягає в уявному об'єднанні предметів і явищ за їх загальним та суттєвим ознаками.

Дослідники виділяють три основні види мислення [13]:

– наочно дійове мислення. Особливості цього виду мислення проявляються в тому, що завдання вирішуються за допомогою реального, фізичного перетворення ситуації за допомогою прямого контакту з предметами;

– наочно-образне мислення пов'язане з оперуванням образами. Про цей вид мислення говорять, коли людина, вирішуючи завдання, аналізує, порівнює, узагальнює різні образи, уявлення про явища та предмети. Наочно-образне мислення найповніше відтворює все різноманіття різних характеристик предмета, при цьому бачення предмета може бути одночасно зафіксовано з кількох поглядів;

– словесно-логічне мислення діє з урахуванням мовленнєвих засобів і є найвищим етапом розвитку мислення. При словесно-логічному мисленні використовуються поняття, логічні конструкції, які іноді не мають прямого образного виразу.

Отже, мислення людини – це активна пізнавальна діяльність, а також внутрішній процес планування та регулювання зовнішньої діяльності.

Звернемося до психолого-педагогічної літератури з метою вивчення пам'яті, як пізнавального психічного процесу.

Пам'ять є системою мнемонічних процесів, які використовуються для запам'ятовування, збереження та подальшого відтворення у формі словесних звітів та дій знань, засвоєних у попередньому досвіді суб'єкта. Низка відомих психологів займалися дослідженням механізмів пам'яті. У 80-х роках минулого сторіччя німецький психолог Герман Еббінгауз запропонував прийом, який, на його думку, дозволяв вивчити закономірності пам'яті, незалежно від діяльності мислення, через заучування безглуздих складів [24].

Класичні дослідження Еббінгауза супроводжувалися працями німецького психіатра Еміля Крепеліна, який використовував подібні прийоми для дослідження порушень процесів запам'ятовування у психічно хворих, а також німецького психолога Георга Ернста Мюллера, чия фундаментальна праця

присвячена основним законам закріплення та відтворення слідів пам'яті у людини.

Існує декілька видів пам'яті:

- рухова (моторна), що переважає у дітей раннього віку та спортсменів;
- емоційна, яка зберігає почуття та переживання;
- образна (сенсорна), характерна для дітей дошкільного віку та людей мистецтва;
- словесно-логічна, що розвивається у дітей у процесі навчання у школі [29].

Пам'ять поділяють на довільну та мимовільну. Довільне запам'ятовування – це свідомо діяльність, що підпорядкована завданню запам'ятати і містить у собі себе спеціальні прийоми. Під час навчання довільне запам'ятовування часто приймає форму заучування, коли матеріал повторюється багато разів до повного запам'ятовування.

Мимовільне запам'ятовування залежить від характеру діяльності, у якій воно відбувається. Мимоволі запам'ятовується переважно те, що є метою нашої дії, наприклад, дитина легше запам'ятовує картинки, які класифікує. Те, що не є метою дії, запам'ятовується гірше, ніж при довільному запам'ятовуванні, спрямованому саме на цей матеріал.

Пам'ять також класифікують на короткочасну, довготривалу, оперативну та проміжну. Це підкреслює важливість пам'яті, як основної характеристики всіх психічних процесів, що забезпечує єдність та цілісність людської особистості.

Увага, поряд з мисленням та пам'яттю, відіграє ключову роль у діяльності людини. Це психологічний стан, що виявляється в зосередженості на певному об'єкті протягом певного часу. Увага характеризується інтенсивністю пізнавальної діяльності та виражається в усвідомленому зосередженні на певному предметі чи процесі.

Функції уваги полягають у відборі необхідної інформації та приглушенні непотрібної, що сприяє організованому та цілеспрямованому сприйманню інформації. Здатність до тривалої концентрації активності на певному об'єкті також є важливою функцією уваги.

Сучасна психологічна наука виділяє два основних види уваги: мимовільну та довільну. Мимовільна увага виникає без вольових зусиль і спричиняється різноманітними фізичними, психофізіологічними та психічними чинниками. Вона викликана особливостями діючих об'єктів та визначається загальною спрямованістю особистості.

Мимовільна увага може виникати з різних причин [13]:

- об'єктивні особливості предметів та явищ, такі як їх інтенсивність, новизна, динамічність та контрастність;
- структурна організація об'єктів, коли об'єднані об'єкти сприймаються легше, ніж безладно розкидані;
- інтенсивність об'єкта, наприклад, сильніший звук або яскравіший плакат, швидше привертає увагу;
- новизна та незвичайність об'єктів;
- різка зміна об'єктів;
- суб'єктивні чинники, такі як вибіркове ставлення людини до довкілля.

Основна функція мимовільної уваги полягає у швидкій та правильній орієнтації людини в змінних умовах, виділенні тих об'єктів, які мають найбільший життєвий зміст у даний момент.

Основна функція довільної уваги полягає в активному регулюванні перебігу психічних процесів. У сучасній психології довільна увага розуміється як діяльність, спрямована на контроль поведінки та підтримку стійкої вибіркової активності. Причини, що зумовлюють довільну увагу, включають інтереси людини, які підштовхують його до заняття конкретною діяльністю, а також усвідомлення обов'язків та відповідальності за якісне виконання цієї діяльності [11].

У психології також виділяють властивості уваги, такі як стійкість, коливання, зосередженість (концентрація), інтенсивність, обсяг, розподіл та переключення. Отже, увага в сучасній психологічній науці розглядається, як психічна властивість, що визначає інтенсивність пізнавальної діяльності та проявляється у зосередженості на обраному об'єкті.

Таким чином, пізнавальна сфера – прояв творчості, самостійності, ініціативи в процесі діяльності, а також прагнення досягнути, зрозуміти, дізнатися, знайти, випробувати радість успіху від самостійно знайденого шляху вирішення будь-якої задачі або проблеми.

1.2. Особливості розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку

Проблема розвитку пізнавальної сфери у дітей дошкільного віку на всіх етапах розвитку стає актуальною, оскільки ця сфера важлива для формування розумових якостей особистості. Психологи вважають, що дошкільний вік має значний потенціал для пізнання довкілля, який часто залишається невикористаним.

Низка вчених, таких як Д. Болдуїн, Д. Брунер, К. Бюлер, Ж. Піаже, Е. Клапаред, В. Штерн та інші, цікавилися проблемою розвитку пізнавальної сфери дітей. Розвиток та корекція пізнавальної сфери дитини включає стимулювання розумової діяльності, розвиток мовлення, корекцію особливостей та підвищення рівня сприймання, уваги, пам'яті та уяви. Також важливе вдосконалення комунікативних навичок.

В. Штерн вважав, що у дітей спочатку розвивається споглядання, потім уявлення, а згодом мислення. Іншими словами, вони переходять від неясних уявлень до розуміння сутності довкілля [30]. Згідно з К. Бюлером, акт мислення дитини завершується асоціацією між усвідомленими параметрами [33]. Е. Клапаред вперше звернув увагу на синкретизм дитячого мислення, стверджуючи, що розвиток логічного мислення дитини відбувається через

перехід від огляду зовнішнього вигляду об'єкта до розуміння його призначення.

У своїх дослідженнях мислення Д. Брунер показав, що опанування понятійним мисленням відбувається шляхом навчання тому, які властивості середовища є найбільш значущими для класифікації об'єктів у певні класи [29].

Закінчення дошкільного періоду розвитку дитини представляє в психологічному плані цілу систему взаємопов'язаних якостей розумової, аналітико-синтетичної та пізнавальної діяльності, а також різноманітних якостей особистості, включаючи пізнавальні інтереси та певний рівень сформованості механізмів вольової регуляції.

Особливу увагу дослідники приділяють пізнавальному інтересу. Однією з основних форм пізнавального інтересу є цікавість. Вона ґрунтується на природній реакції дитини на нові зміни в оточенні, появу нових явищ та емоційно привабливих об'єктів у світі. Ця цікавість виявляється через яскраві мімічні реакції та безпосередні питання типу «Хто це?» або «Що це?».

Розвиток мислення дитини дошкільного віку нерозривно пов'язаний з розвитком її мовлення. У вихованні дитини дошкільного віку наочні образи доповнюються словесними поясненнями та вказівками від батьків і вихователів. Ці пояснення стосуються не лише того, що дитина сприймає в даний момент, а й об'єктів та явищ, які вона вперше вивчає за допомогою мови.

У старшому дошкільному віці переважає наочно-образне мислення, яке ґрунтується на зорових уявленнях та образах. Словесно-логічний тип мислення, зазвичай, починає формуватися з початком шкільного навчання, але в старшому дошкільному віці в багатьох дітей цей тип мислення успішно розвивається. Діти у цьому віці можуть засвоювати відомості про фізичні явища, життя рослин та тварин, а також набувають базових знань про суспільне життя [25].

Мислення дошкільників набуває зв'язного характеру, вони починають розв'язувати пізнавальні завдання, формулювати висновки та робити міркування. Їхнє мислення є конкретним та образним, і хоча вони можуть

думати про речі, які вони не сприймають безпосередньо, вони базують свої міркування на наочних образах конкретних предметів та явищ.

У старшому дошкільному віці відбувається перехід від мимовільної до довільної пам'яті. Дитина починає активно застосовувати різноманітні прийоми та засоби запам'ятовування, виявляє інтерес до правильності та контролювання процесу відтворення [10].

Початкова мета запам'ятовування формулюється дорослим, проте з часом у дитини з'являється намір запам'ятати для майбутнього відтворення. Пригадування стає довільним раніше, ніж саме запам'ятовування. Дитина намагається застосовувати прийоми запам'ятовування, навіть відчуваючи труднощі у відтворенні матеріалу.

У процесі спеціального навчання та контролю з боку дорослого дитина освоює логічні прийоми запам'ятовування, такі як класифікація, схематизація, аналіз смислових співвідношень. Здатність до самоконтролю проявляється у дитини вже у віці 4 років, а наступний рівень досягається при переході від 4 до 5 років. Діти від 5 до 6 років демонструють успішний контроль, управляючи процесами запам'ятовування та відтворення матеріалу. Вони стають більш вимогливими до точності та повноти відтворення, коригуючи навіть текстуальні неточності у переказі. Таким чином, пам'ять у дошкільному віці стає все більш підконтрольною дитині.

У розвитку пам'яті дошкільника важливе значення має поява особистих спогадів, які відображають значущі події з його життя, успіхи в діяльності та взаємини з оточуючими. Протягом дошкільного віку відбувається поступовий перехід від мимовільного до довільного запам'ятовування. Спочатку дитина усвідомлює мету пригадування, а потім і мету запам'ятовування, навчається використовувати мнемічні засоби та прийоми. У старшому дошкільному віці формуються передумови для самоконтролю у процесі запам'ятовування, що означає вміння співвідносити результати діяльності з поставленими цілями [11].

Гра відіграє ключову роль у формуванні пам'яті дошкільника, оскільки мета запам'ятати та пригадати в процесі гри має для нього чіткий і конкретний зміст. Опосередкованість у запам'ятовуванні за допомогою символічних засобів, які зближують пам'ять із мисленням, також відіграє важливу роль у генезі пам'яті дошкільника.

Хоча пам'ять дітей дошкільного віку переважно мимовільна, вони поступово навчаються керувати нею. Довільна пам'ять розвивається у шкільному віці, але мимовільна пам'ять залишається і з часом може набути нових форм у дорослому житті.

У дошкільному віці спостерігаються значні зміни у всіх аспектах уваги. Обсяг уваги збільшується, і дошкільник вже може одночасно працювати з 2-3 предметами. Зростає здатність до розподілу уваги, що пов'язане з автоматизацією багатьох дій. Увага стає стійкішою, що дозволяє дитині більш ефективно виконувати завдання, навіть якщо вони не дуже цікаві. Дитина здатна зосередитися на завданні, навіть якщо з'являються привабливіші альтернативи. Стійкість уваги залежить від характеру подразника, а з віком тривалість відволікань зменшується, що свідчить про зростання стійкості уваги [12].

У старшому дошкільному віці з'являється елементарна форма довільної уваги, яка може виникати під впливом самоінструкції. Увага стає особливо стійкою під час активної діяльності, ігор та маніпуляцій з предметами. У цьому віці спостерігаються такі зміни: збільшується обсяг уваги, зростає стійкість уваги та формується довільна увага. Увага дитини стає не лише стійкішою і ширшою за обсягом, але й ефективнішою, що особливо помітно у формуванні довільних дій.

Розвиток уваги у старшому дошкільному віці пов'язаний з появою нових інтересів, розширенням кругозору, опануванням новими видами діяльності. Старший дошкільник усе більше звертає увагу на ті сторони дійсності, які раніше залишалися поза увагою [2].

Таким чином, розвиток уваги у дошкільний період відбувається досить інтенсивно. Розвиток уваги у дітей йде у напрямку від виконання цілей, поставлених дорослим, до цілей, які дитина сама ставить та контролює їх досягнення. Саме в дошкільному віці інтенсивно розвиваються такі процеси, як: мислення, пам'ять, увага та інші психічні процеси. Увага є «провідником» у формуванні кожного перерахованого психічного процесу. Саме вона транспортує інформацію з довкілля в мозковий центр дитини. Її сприймання стає все ціліснішим і структурованішим, з вибудовуванням взаємозв'язків між предметами. Особливо активно у дошкільному віці розвивається уява. Дитина представляє образи, слухаючи історії та казки. Приступаючи до малювання, вона має певний план, що хочеться зобразити. Дитина легко наділяє новими якостями вже відомих героїв, охоче фантазує. Пізнавальна функція уваги полягає і в активному опрацюванні інформації, і в застосуванні матеріалу в нових умовах.

1.3. Засоби розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку

Пізнавальна сфера є соціально значущою особистісною якістю, яка розвивається у дітей дошкільного віку в різноманітних видах діяльності, насамперед у провідній – ігровій. В ігровій діяльності закладено величезний освітній та виховний потенціал. Беручи участь в ігровій діяльності, діти отримують різноманітні знання про явища та предмети довкілля. Гра сприяє розвитку спостереження дітей і здатність розрізняти окремі властивості предметів, виявляти їх суттєві ознаки. Таким чином, ігрова діяльність здійснює значний вплив на розумовий розвиток дітей, удосконалюючи їх увагу, творчу уяву, мислення, активізує пізнавальну діяльність вихованців ЗДО.

Аналізуючи наукову літературу, можна дійти висновку, що проблема динаміки пізнавального розвитку нерозривно пов'язана з проблемою створення психолого-педагогічних умов, що сприяють розвитку пізнавальної активності

дітей. Дошкільний період – це вік інтенсивно допитливості, активної орієнтування в оточуючому просторі та пізнавальної спрямованості. З метою вирішення певних освітніх завдань важливо використовувати та спрямовувати дитячу потребу в ігровій діяльності та бажання грати у дітей. Гра, включена в цілісний педагогічний процес, буде засобом виховання та навчання. Педагог керує ігровою діяльністю, організує життя дітей у грі, цим впливає на всі сторони розвитку особистості вихованця: на свідомість, на волю на почуття і на поведінку загалом. Тому дитина дошкільного віку підходить до «відкриття» світу дорослих, опановує пізнавальну активність.

Дослідник Луї де Бройль вказує, що ігрова діяльність має багато спільних елементів з роботою вченого. В ігровій діяльності спочатку залучає поставлене завдання та труднощі, які необхідно подолати, а потім виникає радість відкриття та відчуття подоланої перешкоди. Тому важливо використовувати ігрову діяльність у розвитку пізнавальної активності вихованців закладів дошкільної освіти [32].

Розвивати пізнавальну активність дітей дошкільного віку доцільно у вигляді складання розповіді за сюжетними картинками, розвиваючих ігор, з допомогою переказу художнього твору. У дошкільному дитинстві процес пізнання у дитини відбувається емоційно-практичним шляхом. Кожна дитина виступає в ролі дослідника, який з радістю та здивуванням відкриває для себе оточуючий світ. Здобувач дошкільної освіти прагне до активної діяльності, педагог не повинен дати згаснути цьому прагненню, важливо сприяти його подальшому розвитку. Повна та різноманітна дитяча діяльність значуща для дитини, що відповідає її природі, призведе до успішного розвитку, реалізації потенційних можливостей та перших творчих проявів.

І. Товкач розкрила сутність навчання у ЗДО, обґрунтувала положення про два рівні знань, якими можуть опанувати діти, які сприятимуть пізнавальній активності. До першого рівня належать елементарні знання, набуті дітьми у процесі життєдіяльності, ігрової діяльності, спостереження та спілкування з оточуючими людьми; другий рівень складніший, до нього відносяться знання

та вміння, які засвоєно в процесі цілеспрямованого навчання в процесі гри. Також автор виділяє три рівні діяльності залежно від уміння слухати та керуватися вказівками дорослого, оцінювати зроблене, пізнавальних мотивів дітей, усвідомлено досягати поставленої мети. На її думку, першого рівня діти досягають не відразу, а лише до шести-семи років, під впливом систематичного та цілеспрямованого навчання [33].

Ігрова діяльність дозволяє реалізувати адекватні віку форми та способи спілкування дорослого з дітьми, спрямовані на пізнавальну активність дітей, їх пізнавальні можливості:

- здійснити спробу зробити зміст гри безпосередньо пов'язаним з особистим досвідом дітей;
- надавати підтримку дитячій активності, цікавості дослідницького інтересу та передавати ініціативу дитині від дорослого.

Необхідно зацікавити дитину, навчити її ставити собі цілі в процесі пізнавальної діяльності і самостійно знаходити способи їх здійснення []. Елементи цікавості, все несподіване, незвичайне викликають в дітей почуття здивування, живий інтерес до процесу пізнання, допомагають їм засвоїти будь-який навчальний матеріал [28].

У процесі ігрової діяльності діти дошкільного віку виконують різні вправи, не помічаючи цього. Вони порівнюють предмети, знаходять загальне та відмінне у властивостях, будову об'єктів, роблять логічні висновки. Ігрова діяльність ставить дитину в умови пошуку. У процесі гри дитина безпосередньо входить у пізнавальний процес, і гра стає засобом формування нових знань, уточнення, закріплення, розширення матеріалу. Позитивні емоції, що в ігровій діяльності, полегшують процес пізнання, засвоєння навичок і знань. Обігравання важких елементів матеріалу, що вивчається, стимулює пізнавальні сили дітей, зближує навчальний процес з життям, робить засвоювані знання зрозумілими.

Серед безлічі шляхів розвитку пізнавальної сфери дітей, одним з найефективніших є організація дидактичних ігор. Цьому виду ігрової діяльності приділяється значна увага, оскільки вона розвиває пізнавальну активність дітей. Дорослий організує гру спеціально в навчальних цілях, коли навчання протікає на основі дидактичного та ігрового завдань. У такій грі дитина отримує нові знання, узагальнює та закріплює їх. У дітей розвиваються пізнавальні процеси та здібності, вони засвоюють способи розумової діяльності та суспільно сформовані засоби. Зміст дидактичної гри полягає в тому, що діти вирішують розумові завдання, які запропоновані їм у цікавій ігровій формі, намагаються самі знайти рішення, долаючи труднощі, що виникли. Дитина сприймає розумове завдання, як ігрове, практичне, це підвищує її розумову та пізнавальну активність.

Дидактична гра сприяє розвитку пізнавальних інтересів та пізнавальної активності. З'являються нові способи засвоєння знань, перебудовується аналітико-синтетична діяльність, відбувається перехід від розгорнутих зовнішніх дій з предметами до дій в розумі, в плані уявлень [23].

Ураховуючи використовуваний матеріал, дидактичні ігри можна розділити на три види: з іграшками, словесні ігри та настільно-друковані ігри. Ігри з предметами засновані на безпосередньому сприйманні, відповідають прагненню дитини діяти з речами, отже, знайомитися з ними, тому найдоступніші дітям дошкільного віку. Брати участь в ігровій діяльності дитина починає у ранньому періоді дитинства і не втрачає свого інтересу до них протягом усього періоду відвідування закладу дошкільної освіти.

Настільно-друковані ігри базуються на принципі наочності, але в цих іграх дітям дається його зображення, а не сам предмет. Сутність настільних ігор різноманітна. Деякі парні картинки та види лото дозволяють знайомитися дітям дошкільного віку з окремими предметами (меблі, посуд), птахами, тваринами, фруктами, овочами, їх властивостями та якостями. Деякі ігри дають уявлення про різні професії (гра «Що кому потрібно?»), про сезонні явища природи (лото «Пори року») [16]. Цей вид гри грає важливу роль у розвитку мислення дитини,

тому що з їх допомогою вона вчиться помічати логічні помилки, висловлювати самостійні судження, робити висновки, не покладаючись на судження інших.

Словесні ігри необхідно проводити у старших групах, оскільки вони важливі для підготовки дітей до школи, сприяють розвитку вміння уважно слухати, застосовувати знання, швидко та чітко формулювати свої думки. Існують види ігрової діяльності, у яких зміст активізує пізнавальну діяльність учнів: сюжетно-рольові ігри та ігри подорожі.

Сюжетно-рольова гра буває двох видів: театралізована, режисерська гра. У режисерській грі діти у ході розгортання сюжету керують діями іграшок, які виконують функції предметів чи людей. Це особливий вид індивідуальної ігрової діяльності, коли дитина з якоїсь причини обмежена у контактах з однолітками або ще не опанувала навички гри з ними. У такій ігровій діяльності дитина самостійно створює сюжет; сама вирішує, що буде, і представляє, хто і де буде знаходитися, як взаємодіятимуть один з одним персонажі і що з ними станеться. Дитина самостійно виконує всі ролі, діє і говорить від їхньої особи, супроводжуючи гру «дикторським» текстом, водночас пояснює, що відбувається. У цій грі дитина переносить функції з одного предмета на інший, використовує виразні засоби мови (інтонація, емоційне забарвлення, темп, гучність, звуконаслідування) для створення образу персонажа [32].

У режисерській грі вихованець планує задум гри, розвиває його, вигадує подальший перебіг подій, дивиться на ігрову ситуацію з різних позицій, оскільки сам виконує кілька ролей літературних творів, казок та ін. У такій грі існує певний сюжет, а дії та характер героїв визначаються змістом твору. Даний вид гри представляє особливі вимоги до опанування засобами створення образу, до естетичного сприймання творів мистецтва, залучає дітей до мистецтва та творчої художньої діяльності.

Дорослий здійснює керівництво дидактичною грою у трьох напрямках:

- підготовка дидактичної гри;
- проведення дидактичної гри;

– аналіз дидактичної гри [37].

Педагог сам повинен підготуватися до гри: вивчити та осмислити весь хід гри, своє місце в ігровій діяльності, методи керівництва грою; підготувати дітей до гри: збагатити їх знаннями про явища та предмети довкілля, необхідні для вирішення ігрового завдання; бесіда з метою уточнення знань та уявлень вихованців про них); пояснення ходу та правил гри.

Дуже корисна робота дітей із виготовлення ігор. Вона вимагає від них хорошої підготовки в галузі обраної теми та значних зусиль при доборі змісту гри. Вигадану гру необхідно перевірити у дії. Дорослий є активним учасником, суддею в усіх суперечках, головним авторитетом.

Для будь-якої гри дуже важко підібрати пізнавальний матеріал, що відповідає вимогам до дидактичних ігор, і підтримував би інтерес дітей протягом усієї гри. У зв'язку з цим дидактичні ігри повинні відрізнятися різноманітністю, як за формою проведення, так і за змістом.

Таким чином, дидактична гра є складним, багатогранним педагогічним явищем: вона є засобом пізнавального розвитку, формою навчання дітей, ігровим методом навчання вихованців, самостійною ігровою діяльністю.

Ігри сприяють розвитку у дітей пізнавальних психічних процесів і якостей: кмітливість, пам'ять, спостережливість, мислення, увагу. Гра сприяє навичкам застосування наявних знань у різних ігрових умовах, активізуючи різноманітні розумові процеси, і доставляє емоційну радість дітям.

У процесі ігрової діяльності для розвитку пізнавальної сфери необхідно створити психолого-педагогічні умови:

- організувати пізнавальний пошук дітей;
- організація цілеспрямованої ігрової діяльності;
- створити збагачене предметно-просторове середовище;
- організувати експериментування, дослідницьку роботу;
- забезпечити дітям можливість для цікавого та нетрадиційного виконання завдань; створити ситуацію успіху;
- знайти прийоми та засоби, яскраві порівняння, образні описи, які

допомагають закріпити у свідомості та почуттях дітей факти, поняття, визначення, висновки, що мають значущість у системі змісту знань;

– організувати пізнавальну діяльність, що характеризується системою розумових дій;

– ставити дитину в позицію дослідника, суб'єкта діяльності, що вимагає прояву максимальної розумової активності;

– використовувати засоби самостійної роботи [32].

Таким чином, пізнавальна сфера – інтегративна якість людини, що виражається у прагненні до пізнання, до розумової напруги та прояву вольових зусиль у процесі опанування знаннями та досвідом діяльності. Особливостями розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку є: оптимальність ставлення до виконуваної діяльності, інтенсивність засвоєння різних способів позитивного досягнення результату, досвід творчої діяльності, спрямованість на його практичне використання у щоденному житті. Ігрова діяльність відіграє важливу роль у розвитку пізнавальної сфери дітей. Для розвитку пізнавальної сфери здобувача дошкільної освіти можуть бути використані різні види ігор, але провідне місце займають дидактичні.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Організація дослідження особливостей пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку

Розглянемо головні засоби розвитку пізнавальної сфери (Л. Долинська, З. Огороднійчук, О. Скрипченко):

1. Пізнавальні процеси. Пізнавальними процесами називають психічні процеси, за допомогою яких формуються образи довкілля. Пізнавальні процеси є складовою частиною будь-якої людської діяльності та забезпечують ту чи іншу її ефективність. Вченими-психологами виділено такі пізнавальні процеси психіки людини як: відчуття, сприймання, мислення, уява, пам'ять, увага, мовлення. Усі вище перелічені процеси, так чи інакше, беруть участь у пізнанні дійсності та регуляції діяльності, формуванні знань, навичок, умінь особистості.

2. Пізнавальні здібності. Сприймання інформації та її осмислення, спостережливість, вміння ставити запитання і слухати відповіді на них – усе це відноситься до пізнавальних здібностей дітей дошкільного віку, що, своєю чергою є фундаментом для розвитку інтелекту.

3. Інтерес. Ефективним засобом збагачення пізнавальної сфери є стійкий пізнавальний інтерес. «Допитливий розум» з'ясовує властивості та призначення раніше невідомих їм предметів, виявляє інтерес читання, до нових знань, зауважує своєрідність явищ.

4. Пізнавальна активність. Пізнавальна активність також є важливою складовою, що спирається на інтерес. Зацікавленість дитини може проявлятися у різних напрямках і різними способами. Також дитина може наполегливо шукати нові способи вирішення знайомого їй завдання [13].

На основі проведеного теоретичного аналізу наукової літератури з проблеми дослідження було визначено необхідність проведення емпіричного дослідження щодо визначення особливостей пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку. Дослідження проводили на базі центра дитячого розвитку та психокорекції «Кмітливі малючки». У дослідженні брали участь діти старшого дошкільного віку в кількості 35 осіб.

Мета констатувального етапу дослідження – визначення особливостей пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку: мислення, пам'яті та уваги.

Для досягнення мети необхідно вирішити наступні завдання дослідження:

1. Дібрати діагностичні методики для визначення особливостей пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку.
2. Провести емпіричне дослідження з визначення особливостей пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку.
3. Проаналізувати результати емпіричного дослідження.

У межах нашого дослідження ми провели діагностику мислення, уваги та пам'яті. Для виявлення рівня сформованості пізнавальних процесів дітей старшого дошкільного віку було використано такі методики:

- мислення: «Четвертий зайвий» (додаток А);
- увага: «Корректура проба» (додаток Б);
- пам'ять: «Запам'ятай малюнки» (додаток В).

Методика «Четвертий зайвий».

Мета дослідження: вивчення процесів логічного мислення у дітей, аналіз та узагальнення розумових операцій.

Дитині необхідно зачитати зачитування чотири слова дитині, серед яких три мають спільний змістовий зв'язок, а четверте відрізняється від решти. Завдання дитини – визначити це «зайве» слово та обґрунтувати свій вибір, пояснивши, чому обране слово не вписується в загальний контекст інших слів.

Це завдання дає змогу спостерігати за тим, як дитина використовує логіку для групування концептів та як вона виявляє і обґрунтовує невідповідності. Завдання також сприяє розвитку критичного мислення та вдосконаленню мовленнєвих навичок при поясненні своїх думок.

Методика «Корректура проба».

Мета завдання: дослідження здатності дитини до зосередження уваги та аналізу обсягу уваги.

Дитині необхідно надати аркуш паперу, на якому в декількох рядах розташовані літери. Завдання полягає в тому, щоб дитина викреслила в кожному ряду всі літери, що відповідають першій літері цього ж ряду. Наприклад, якщо ряд починається з літери «А», дитині потрібно викреслити всі літери «А» в цьому ряді. Для виконання завдання відводиться 5 хвилин. Це завдання допоможе оцінити, наскільки добре дитина може зосередитися і, як швидко вона здатна визначати і обробляти візуальну інформацію. Також воно сприятиме розвитку уважності та здатності дитини до швидкого розпізнавання та відбору потрібної інформації серед іншої, що є корисними навичками для подальшого навчання.

Методика «Запам'ятай малюнки».

Мета завдання: оцінити здатність до збереження зорової інформації в короткочасній пам'яті у дітей.

У цьому завданні учасники експерименту отримують можливість перевірити свою здатність запам'ятовувати візуальні образи за короткий час. Для початку, дітям показують картинку А, на якій зображено дев'ять різноманітних фігур. Їм надається 30 секунд, аби ретельно оглянути ці фігури та спробувати запам'ятати їх. Після цього, картинка А буде вилучена з поля зору.

Далі, дітям демонструють другу картинку (рисунок Б), на якій вже є п'ятнадцять фігур: дев'ять з них ідентичні до тих, що були на картинці А, та шість нових, які дитина раніше не бачила. Завдання дитини – визначити та вказати на рисунку Б тільки ті фігури, які вона пам'ятає з першої картинки. Час,

відведений на це завдання, не повинен перевищувати 1,5 хвилини. Це завдання дозволяє аналізувати, наскільки ефективно дитина може зберегти візуальну інформацію в короткочасній пам'яті та як швидко вона здатна впізнати раніше побачені образи серед нових стимулів. Завдання сприяє розвитку спостережливості та візуальної пам'яті, які є важливими компонентами когнітивного розвитку.

За результатами діагностики пізнавальних процесів дітей старшого дошкільного віку ми провели аналіз сформованості мислення, пам'яті та уваги за трьома рівнями: високий, середній та низький (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Характеристика рівнів сформованості пізнавальних процесів дітей старшого дошкільного віку

Пізнавальний процес	Рівень		
	Високий	Середній	Низький
Пам'ять	дитина вирізняється високим рівнем здатності запам'ятовувати графічні елементи. Обсяг її пам'яті є значним, а точність та стійкість запам'ятовування – високими. Їй також потрібно мінімальна кількість часу для ефективного запам'ятовування матеріалу	дитина має хорошу здатність запам'ятовувати, проте з часом зображення втрачають свою первинну ясність. Пам'ять має середній обсяг: дитина може зберігати та відтворювати інформацію, однак іноді виникають невеликі неточності.	обсяг пам'яті мінімальний, а це означає, що дитина може запам'ятовувати лише незначну кількість матеріалу, який може відтворювати після одноразового сприймання

Продовження таблиці 2.1

Мислення	високий рівень розвитку розумових процесів, таких як аналіз, синтез, порівняння та вміння виділяти ключові аспекти. Також спостерігається добре розвинена організація та цілеспрямованість мислення, яке проявляється у здатності чітко визначати важливе в різноманітних явищах	дитина здатна ідентифікувати закономірності, аналогії та робити висновки лише з допомогою дорослого. Під час вирішення завдань вона зазвичай стикається з труднощами	дитина зі значними труднощами аналізує матеріал і не здатна виявляти в ньому приховані закономірності, що ускладнює її можливість ефективно використовувати ці знання
Увага	дитина демонструє високий рівень обсягу та концентрації уваги. Вона не відволікається від роботи і не потребує нагадування про необхідність продовження роботи	дитина проявляє уважність, але ця увага обмежена. Вона має труднощі у концентрації на завданні та потребує нагадування про продовження роботи	у дитини спостерігається низький рівень сформованості уваги, що виявляється в обмеженому обсязі уваги. Вона не може повністю сконцентруватися на завданні і часто відволікається

Отже, за допомогою визначених діагностичних методик та рівнів сформованості пізнавальних процесів було проведено діагностичне дослідження мислення, уваги та пам'яті.

2.2. Аналіз результатів дослідження

На основі проведеного діагностичного дослідження ми отримали наступні результати сформованості мислення у дітей старшого дошкільного віку (рис. 2.1).

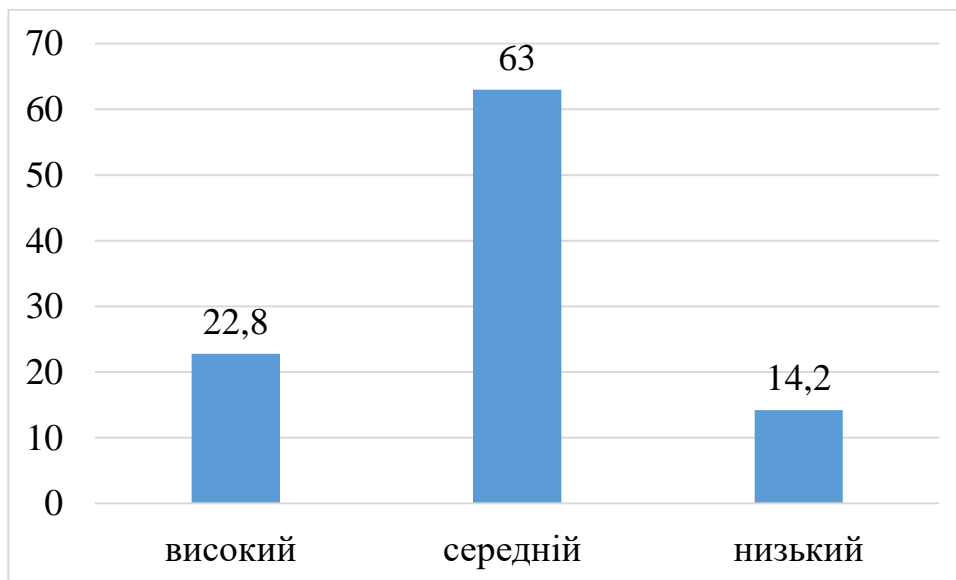

Рис. 2.1. Рівні сформованості мислення в дітей старшого дошкільного віку, %

Як видно з рис. 2.1, високий рівень сформованості мислення мають 22,8% дітей старшого дошкільного віку. У цих дітей розвинені розумові здібності і вміння, необхідні для ефективного розв'язання завдань, аналізу ситуацій, прийняття рішень та вирішення проблем. Це означає, що вони можуть логічно мислити, виявляти аналітичні та синтетичні здібності, робити висновки на основі доступної інформації, розуміти складні концепції та застосовувати їх у практичних ситуаціях.

Середній рівень сформованості мислення виявлено в 63% досліджуваних. Це свідчить про те, що у людини є базові здібності та вміння для аналізу та розв'язання проблем, але вони можуть бути обмежені або не такі розвинені, як у людей з вищим рівнем сформованості мислення. Діти з середнім рівнем розвитку мислення можуть ефективно виконувати простіші завдання аналізу та синтезу інформації, але мають труднощі в розв'язанні складних проблем або в

абстрактному мисленні. Вони можуть потребувати додаткової підтримки або навчання для покращення своїх мисленневих навичок.

Низький рівень було виявлено в 14,2% досліджуваних. Це може проявлятися у труднощах в розумінні складних понять, у розв'язанні складних завдань, у використанні абстрактних концепцій або у слабкій здатності до критичного мислення.

Результати сформованості уваги дітей старшого дошкільного віку представлено на рис. 2.2.

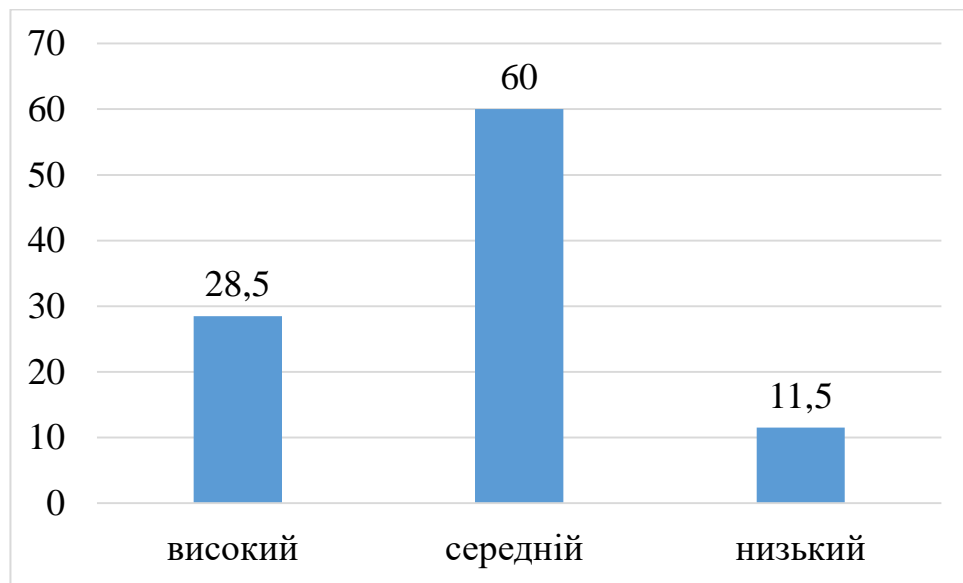

Рис. 2.2. Рівні сформованості уваги в дітей старшого дошкільного віку, %

Як видно з рис. 2.2, високий рівень сформованості уваги мають 28,5% дітей старшого дошкільного віку. Ці діти зазвичай можуть легко утримувати свою увагу на потрібному завданні чи інформації протягом тривалого періоду часу без значних відволікань або втоми. Вони можуть ефективно керувати своєю увагою, переключати її від одного завдання до іншого та швидко відновлювати зосередженість.

Середній рівень сформованості уваги виявлено в 63% досліджуваних. Ці діти можуть зосереджувати увагу на завданнях або інформації протягом певного часу, але можуть відволікатися під впливом зовнішніх чи внутрішніх чинників. Діти з середнім рівнем сформованості уваги можуть потребувати

додаткового зусилля для збереження уваги на меті та підтримання концентрації упродовж тривалого періоду часу.

Низький рівень сформованості уваги було виявлено в 11,5% досліджуваних. Це означає, що діти мають труднощі у зосередженні уваги на завданнях. Вони швидко відволікаються, мають труднощі зі збереженням уваги на певному предметі або завданні.

Результати сформованості пам'яті в дітей старшого дошкільного віку представлено на рис. 2.3.

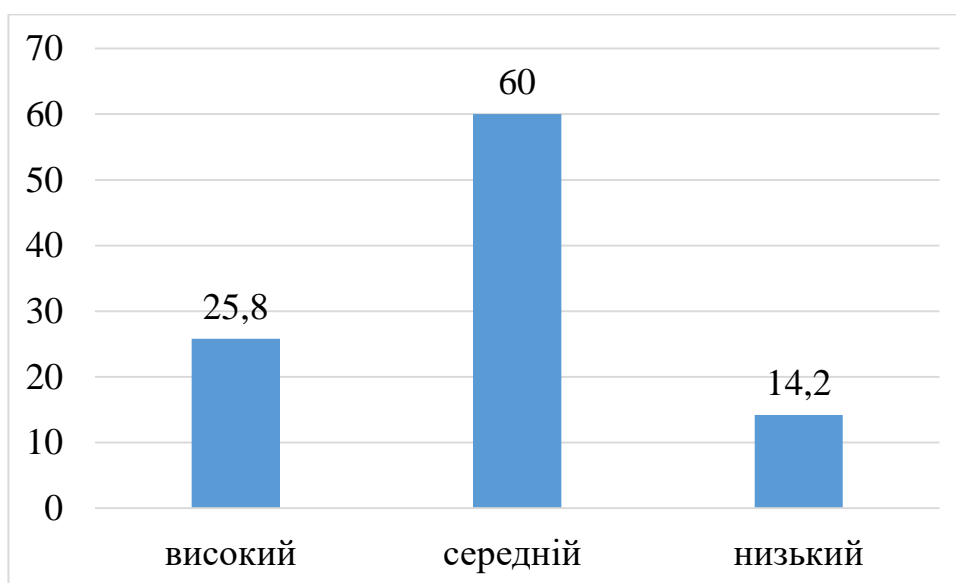

Рис. 2.3. Рівні сформованості пам'яті в дітей старшого дошкільного віку, %

Як видно з рис. 2.3, високий рівень сформованості пам'яті мають 28,5% дітей старшого дошкільного віку. Ці діти здатні швидко і ефективно запам'ятовувати інформацію, можуть легко відтворювати запам'ятовану інформацію, не допускаючи значних помилок або втрати деталей. Крім того, вони можуть швидко організовувати та згадувати інформацію відповідно до потреби, що сприяє успішному виконанню завдань і досягненню цілей.

Середній рівень сформованості пам'яті в 60% досліджуваних. Діти можуть успішно запам'ятовувати певний обсяг інформації, але потребують додаткового часу або зусиль для цього. Також, вони можуть допускати деякі помилки чи забувати деякі деталі інформації під час відтворення. Діти з

середнім рівнем сформованості пам'яті можуть відтворювати запам'ятовану інформацію, але це може вимагати більшої уваги та зосередженості.

Низький рівень сформованості пам'яті було виявлено в 14,2% досліджуваних. Низький рівень сформованості пам'яті означає, що дитині складно запам'ятовувати інформацію та відтворювати її. Вони можуть мати обмежену здатність до утримання інформацію в пам'яті.

Отже, на основі проведеного діагностичного дослідження можна говорити про те, що в дітей старшого дошкільного віку пізнавальна сфера: мислення, увага, пам'ять сформовані переважно на середньому рівні. На основі отриманих результатів емпіричного дослідження, нами було вирішено розробити програму розвитку пізнавальної сфери здобувачів дошкільної освіти.

2.3. Програма розвитку пізнавальної сфери у дітей старшого дошкільного віку

Спираючись на мету та завдання дослідження, а також на результати діагностики, була розроблена програма розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Сенситивним періодом розвитку пізнавальних процесів є дошкільне дитинство. Головним можна виділити те, що пізнавальна діяльність дітей стає цілеспрямованою, і в процесі цієї діяльності в психічній сфері відбуваються суттєві зміни: у процесі формування перцептивно-інтелектуальних дій відбувається розвиток сприймання, наочно-образне мислення стає домінуючим, і поступово відбувається перехід до абстрактно-логічного рівня розумової діяльності. Порушення або недостатня сформованість у дітей пізнавальних процесів надалі може призвести до труднощів у навчанні.

Розроблений тематичний план занять спрямований на розвиток пізнавальних процесів. У процесі виконання завдань в ігровій формі у дітей розвиваються мислення, увага, пам'ять та інші психічні процеси.

Мета програми: розвиток пізнавальної сфери у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

Завдання програми:

- 1) активізація мисленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку;
- 2) розвиток взаємопов'язаних між собою психічних процесів, що визначають пізнавальні можливості: мислення, пам'ять, увага;
- 3) розвиток самостійності мислення.

Принципи побудови програми:

– принцип єдності діагностики та корекції відображає цілісність процесу надання психологічної допомоги, як особливого виду практичної діяльності психолога;

– урахування індивідуальних особливостей кожної дитини та провідного виду діяльності.

Організація активної діяльності кожної дитини:

- частота занять – 2 рази на тиждень;
- кожне заняття складається з певного алгоритму;
- тривалість заняття не більше 20 хвилин;
- середня кількість дітей у групі 5-7 осіб.

Структура заняття: привітання; розминка; завдання на розвиток певного пізнавального процесу; комплекс розслаблюючої гімнастики; рефлексія; прощання: заохочення активності дітей.

Добір дидактичних ігор у межах програми передбачає:

- 1) можливість використання через гру виховних завдань, висунутих програмою на кожен конкретний проміжок навчання;
- 2) різні типи ігор забезпечують різнобічну діяльність та задовольняють інтереси дітей;
- 3) рівень складності дидактичних завдань та ігрових дій, правил, які дозволили б діяти самостійно, виконуючи на основі отриманих правил самоконтроль та взаємоконтроль під час гри.

План програми з розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку, представлено по вправах з урахуванням часу проведення, мети та необхідних засобів.

Заняття 1.

Вітання.

Мета: Створення емоційного контакту, зняття напруження, налаштування на заняття.

Зміст завдання:

Діти вітаються, та розповідають про свій настрій, обирають відповідний стікер настрою, роблять пальчикову розминку, вітаються пальчиками чи долоньками.

Тривалість: 5 хв.

Обладнення: Стікери з настроєм.

Вправа: «Комплімент»

Мета: Розвиток мовлення, розвиток соціальних взаємодій, розвиток емпатії, розвиток уваги.

Тривалість: 7 хв.

Обладнення: м'ячик.

Зміст завдання: Діти сідають або стають у коло, кидаючи один одному м'ячик по черзі, при кожній передачі м'яча діти роблять комплімент сусідові. Отримавший м'ячика дякує. Рекомендовано три проходження кола.

Вправа: «Емоційний акваріум».

Мета: Розвиток уяви, творчого потенціалу, розвиток емпатії, розвиток дрібної моторики та навичок образотворчого мистецтва.

Тривалість: 10 хв.

Обладнення: Кольоровий папір, білий папір, клей-олівець, кольорові фломастери, кольорові олівці.

Зміст завдання: З шаблонів у вигляді риб та морських мешканців, виготовлених з кольорового паперу, за здалегідь підготованих дитячим психологом, діти створюють композицію на білому аркуші, розміщуючи

шаблони у довільній послідовності, наклеюють за допомогою клею, та кольоровими фломастерами або олівцями зображують емоціях морських мешканців на їх обличчях. Після завершення роботи розповідають коротку історію про характер кожного створеного персонажа, та пояснюють привласнену емоцію.

Вправа: «Склади своє ім'я»

Мета: Розвиток мислення, розвиток великої та дрібної моторики, розвиток уваги, розвиток логічного мислення, розвиток комунікативних навичок.

Тривалість: 5 хв.

Обладнення: будь які іграшки та навчальні матеріали.

Зміст завдання: Дітям пропонується скласти своє ім'я з будь яких предметів та іграшок які вони можуть знайти у кабінеті за 5 хвилин.

Вправа: «Пори року».

Мета: Розвиток мислення, розвиток логіки, розвиток уваги, набуття знань з дослідження світу.

Тривалість: 5 хв.

Обладнення: дидактичні картки: «Я досліджую світ».

Зміст завдання: Психолог в довільному порядку демонструє групі дітей по черзі картки, на яких зображені природні явища (дощ, веселка, листопад, ожеледиця, хуртовина, квітуче дерево, стиглі плоди, пляж, птахи з пташенятами, комахи, зимові птахи, замерзлі водойми, зібраний врожай, елементи свят) Дітям пропонується по черзі давати відповідь до якої пори року можна віднести подане зображення.

Прощання до нових зустрічей.

Мета: рефлексія, підведення підсумка, з чим йдемо з заняття, які враження та настрої маємо.

Тривалість: 3 хв.

Обладнення: стікери з настроєм.

Зміст завдання: Діти діляться емоціями які вони відчують після заняття у групі, обговорюють з психологом, що кому сподобалось, що не сподобалось, що було цікаво найбільше, та визначають свій емоційний стан демонструючи відповідний стікер емоцій.

Заняття 2.

Вітання.

Мета: Створення емоційного контакту, зняття напруження, налаштування на заняття.

Тривалість: 5 хв.

Обладнення: Стікери з настроєм.

Вправа: «Опиши друга»

Мета: Розвиток мовлення, розвиток соціальних взаємодій, розвиток емпатії, розвиток уваги, розвиток пам'яті.

Тривалість: 7 хв.

Обладнення: без обладнення.

Зміст завдання: Діти сідають або стають у коло, психолог пропонує їм по черзі описати свого найкращого друга, описати його риси характеру, враження від спілкування, момент в дружбі якій запам'ятався краще за все, та одяг в який друг або подруга були вдягнені останньої зустрічі.

Вправа: «Лісова школа».

Мета: Розвиток уваги, розвиток комунікаційних навичок, мотиваційний аспект, розвиток емоційно-вольової сфери, розвиток уваги.

Тривалість: 10 хв.

Обладнення: Картки з зображенням лісових звірів.

Зміст завдання: Дітям пропонується прослухати історію про вступ лісових друзів до школи. Психолог розповідає дітям позитивну історію про те, що звірята побачили коли зайшли в клас і познайомились зі своєю першою вчителькою, та пропонує прокоментувати дітей, що могли відчути звірята, який у них був настрій

Вправа: «Схопи літеру»

Мета: Розвиток мислення, дрібної моторики, розвиток уваги, розвиток логічного мислення, розвиток мовлення.

Тривалість: 5 хв.

Обладнення: лото абетка, іграшкові садки.

Зміст завдання: Дітям роздаються картки з літерами з набору лото. Психолог достає з мішечка літери на осліп і викладає на стіл, діти у яких в картках є запропонована літера, ловлять літеру садками.

Вправа: «Їстівне не їстівне»

Мета: Розвиток логіки, розвиток уваги, розвиток великої моторики.

Тривалість: 5 хв.

Обладнення: м'ячик.

Зміст завдання: Дітям пропонується сісти в коло та кидати один одному м'ячик швидко називаючи їстівне або не їстівне, якщо їстівне то потрібно спіймати м'ячик, а якщо не їстівне відбити.

Прощання до нових зустрічей.

Мета: рефлексія, підведення підсумка, з чим йдемо з заняття, які враження та настрої маємо.

Тривалість: 3 хв.

Обладнення: без обладнання.

Зміст завдання: Діти малюють один одному на спинці, пальчиком враження від заняття, та свій настрої. Якщо все сподобалось, та настрої гарний запропоновано намалювати сонечко, якщо втомилися, є негативні емоції, та щось не сподобалось, пропонується намалювати хмаринку.

Заняття 3.

Вітання.

Мета: Створення емоційного контакту, зняття напруження, налаштування на заняття.

Тривалість: 5 хв.

Обладнення: Стікери з настроєм.

Вправа: «Золота рибка»

Мета: Розвиток мовлення, розвиток емпатії, розвиток уваги, розвиток уваги.

Тривалість: 7 хв.

Обладнення: без обладнення.

Зміст завдання: Діти сідають у коло, психолог пропонує їм уявити що в їх руках опинилась золота рибка, яка готова виконати три їх найголовніші бажання, і по черзі розповісти про те що вони уявили. Що вони побажають, що потім робитимуть отримавши бажане, що потім станеться з золотою рибкою.

Вправа: «Повітряна кулька».

Мета: Розвиток мовлення, розвиток уваги, розвиток великої моторики.

Тривалість: 10 хв.

Обладнення: Повітряна кулька.

Зміст завдання: Дітям пропонується стати у коло, психолог підкидує у коло повітряну кульку. Задання дітей, дмухати на кульку передаючи її один одному, так щоб вона не впала. Можна рухатись по кабінету, стрибати і бігати, але забороняється торкатися кульки руками або іншими частинами тіла. Завдання полягає в тому, щоб передавати один одному кульку потоком повітря, та тримати її над поверхньою підлоги або меблів

Вправа: «5 слів».

Мета: Розвиток мислення, розвиток мовлення, розвиток уваги, розвиток логічного мислення, розвиток уваги, розвиток пам'яті

Тривалість: 5 хв.

Обладнення: картки Домана з літерами.

Зміст завдання: Психолог демонструє дітям картки з зображенням літер з набору. Завдання згадати якомога швидше 5 слів на кожну продемонстровану літеру.

Вправа: «Квітка»

Мета: Розвиток мислення, розвиток уваги, розвиток дрібної моторики, розвиток навичок образотворчого мистецтва, розвиток комунікації.

Тривалість: 5 хв.

Обладнення: кольорове конфетті, міні помпони, канцелярські скріпки, гудзики, стрічки, смужки паперу, декоративні камінці .

Зміст завдання: Дітям пропонується якомога швидше, кожному скласти на столі квітку з запропонованого різноманітного дрібного матеріалу. Завдання дітей домовлятися про обмін матеріалу між собою.

Прощання до нових зустрічей.

Мета: рефлексія, підведення підсумка, з чим йдемо з заняття, які враження та настрої маємо.

Тривалість: 3 хв.

Обладнення: папір, кольорові олівці.

Зміст завдання: Діти малюють на папері смайлик якій відображає їх емоцію.

Заняття 4.

Вітання.

Мета: Створення емоційного контакту, зняття напруження, налаштування на заняття.

Тривалість: 5 хв.

Обладнення: Стікери з настроєм.

Вправа: «Мій найкращий день».

Мета: Розвиток уяви, творчого потенціалу, розвиток дрібної моторики та навичок образотворчого мистецтва, підготовка руки до письма.

Тривалість: 10 хв.

Обладнання: Папір, кольорові фломастери, кольорові олівці.

Зміст завдання: Дітям пропонується намалювати свій найкращий день. Після завершення роботи діти розповідають коротку історію про цей день, про свої враження, емоції та почуття. Що надзвичайного було в цьому дні, чим саме він особливий.

Вправа: «Кошик».

Мета: Розвиток пам'яті, розвиток уважності, розвиток мислення, розвиток мовлення.

Тривалість: 7 хв.

Обладнання: Без обладнання.

Зміст завдання: Дітям пропонується уявити що вони збирають у коших фрукти на овочі. По черзі діти називають по одному фрукту або овочу: Я кладу до кошика моркву, у кошику морква, друга дитина повторює, що вже є у кошику та додає свій фрукт або овоч. Мета запам'ятати що є в кошику і кожного разу повторити все змістовне перед тим як додати нове. Гра розрахована на кошик до 10 слів, по закінченню можна повторити з іншими словами.

Вправа: «Асоціації».

Мета: Розвиток уяви, пам'яті, розвиток мислення, розвиток мовлення, розвиток логічного мислення.

Тривалість: 5 хв.

Обладнання: Без обладнання.

Зміст завдання: Психолог пропонує дітям назвати до 5 ти асоціацій до слів пов'язаних з навчанням. Наприклад назвати асоціації до слова: «школа». Дітям пропонується працювати всією групою і називати асоціації разом.

Прощання до нових зустрічей.

Мета: рефлексія, підведення підсумка, з чим йдемо з заняття, які враження та настрої маємо.

Тривалість: 3 хв.

Обладнання: наліпки з емоціями.

Зміст завдання: Діти обирають наліпку з смайликом, який якомога точніше відображає їх настрої, та пояснюють свій вибір.

Заняття 5.

Вітання.

Мета: Створення емоційного контакту, зняття напруження, налаштування на заняття.

Тривалість: 5 хв.

Обладнення: Кишеньки з настроєм, картки з смайликами, стікери.

Зміст завдання: Дітям пропонується обрати картку з смайликом, а щоб він якомога більше відповідав його особистості, прикрасити смайлик стікером що додає індивідуальності, наприклад бантиком, сердечком, тощо, і покласти до відповідної кишеньки настрою.

Вправа: «Долонькова родина».

Мета: Розвиток уяви, творчого потенціалу, розвиток дрібної моторики та навичок образотворчого мистецтва, розвиток емпатії.

Тривалість: 10 хв.

Обладнання: Папір, кольорові фломастери, кольорові олівці.

Зміст завдання: Дітям пропонується обвести свою долоньку кольоровими олівцями, та надати особистості тієї кількості пальчиків, якої відповідає кількості людей в їх родині. Наприклад: три пальчики, мама, тато, дитина, а решту пальчиків перетворити у те що прийде на думку залучивши фантазію.

Вправа: «В рюкзаку».

Мета: Розвиток пам'яті, розвиток уважності, розвиток мислення, розвиток мовлення, розвиток навичок соціальної взаємодії.

Тривалість: 7 хв.

Обладнання: Картки з зображенням побутових предметів, продуктів харчування та канцелярських засобів.

Зміст завдання: Дітям пропонується уявити що вони збирають рюкзак до школи. Психолог по черзі демонструє картки з зображенням, і діти називають, що вони мають покласти у шкільний рюкзак, а що ні, та пояснюють свій вибір: «Зошит – так, щоб писати, олівці – так, щоб малювати, яблуко- так, щоб

перекусити на перерві, кросівки – так, якщо буде урок фізкультури, каструля – ні, в школі вона не до чого.

Вправа: «Сусіди цифр».

Мета: Розвиток мислення, пам'яті, розвиток логічного мислення.

Тривалість: 5 хв.

Обладнання: Без обладнання.

Зміст завдання: Психолог пропонує дітям згадати сусідів цифр в межах першого десятку. Наприклад, сусідка цифри 3 яка йде наступною, або сусіди цифри 7 з обох сторін. Дітям пропонується відповідати по черзі.

Прощання до нових зустрічей.

Мета: рефлексія, підведення підсумка, з чим йдемо з заняття, які враження та настрої маємо.

Тривалість: 3 хв.

Обладнання: папір, кольорові олівці.

Зміст завдання: Дітям пропонується намалювати кожному себе на аркуші, так щоб утворився танок.

Заняття 6.

Вітання.

Мета: Створення емоційного контакту, зняття напруження, налаштування на заняття.

Тривалість: 5 хв.

Обладнання: Долоньки з кольорами (картки або стікери).

Зміст завдання: Дітям пропонується обрати картку-долоньку з кольором який найкраще за все відображає їх настрої зараз.

Вправа: «Людина під дощем».

Мета: Розвиток уяви, творчого потенціалу, розвиток дрібної моторики та навичок образотворчого мистецтва, розвиток емпатії, розвиток емоційно-вольової сфери.

Тривалість: 10 хв.

Обладнання: Папір, кольорові фломастери або кольорові олівці.

Зміст завдання: Дітям пропонується намалювати себе під дощем, та після закінчення роботи розказати що за почуття нас захоплюють під час того, як дощ раптово застає нас на вулиці, чи поспішаємо ми додому, чи слідкуємо за погодою і маємо з собою парасольку, чи приносить нам раптовий дощик радість, чи навпаки лякає.

Вправа: «На уроці».

Мета: Розвиток пам'яті, розвиток уважності, розвиток мислення, розвиток мовлення, розвиток навичок соціальної взаємодії.

Тривалість: 7 хв.

Обладнання: Без обладнання.

Зміст завдання: Психолог розповідає дітям як проходять уроки в школі, потім пропонує уявити, що ми вже потрапили на урок, що ми будемо робити, як будемо поводитись.

Вправа: «Сенсорний мішечок».

Мета: Розвиток мислення, пам'яті, розвиток логічного мислення, розвиток уважності, розвиток сенсорного сприйняття.

Тривалість: 5 хв.

Обладнання: Мішечок з дерев'яними геометричними фігурами різного розміру.

Зміст завдання: Дітям по черзі пропонується опускати руку в мішечок, та не дивлячись в нього визначати, що саме за геометрична фігура потрапила в руку, з чого вона виготовлена, який в неї розмір та фактура.

Прощання до нових зустрічей.

Мета: рефлексія, підведення підсумка, з чим йдемо з заняття, які враження та настрої маємо.

Тривалість: 3 хв.

Обладнання: стікери з настроєм.

Зміст завдання: Дітям пропонується розділитися по парах та розповісти один одному про свій настрій та враження від заняття, і попросити сусіда по парі знайти стікер за їх проханням, а партнер по парі має зробити теж саме.

Заняття 7.

Вітання.

Мета: Створення емоційного контакту, зняття напруження, налаштування на заняття.

Тривалість: 5 хв.

Обладнання: будь які предмети або іграшки в кабінеті.

Зміст завдання: Дітям пропонується пригадати як вони сьогодні добиралась на заняття, їхали або йшли пішки, і що вони запам'ятали позитивного дорогою. Потім дітям пропонується по черзі обрати в кабінеті один предмет чи іграшку яка асоціюється у них з позитивним враженням яке вони отримали дорогою

Вправа: «Чарівна квітка».

Мета: Розвиток уяви, творчого потенціалу, розвиток дрібної моторики та навичок образотворчого мистецтва, розвиток емпатії, розвиток емоційно-вольової сфери.

Тривалість: 10 хв.

Обладнання: Папір, кольоровий папір, клей-олівець, ножиці.

Зміст завдання: Дітям пропонується зробити аплікацію - чарівну квітку семецвіт, де кожна пелюстка буде окремого кольору, кольори можна обрати будь які (не тільки кольори веселкового спектра а й їх відтінки). По виконанню роботи, дітям пропонується розповісти яку чарівну функцію має кожна кольорова пелюстка, чому саме такі кольори обрав кожен.

Вправа: «Цікава історія».

Мета: Розвиток пам'яті, розвиток емпатії, розвиток уважності, розвиток мислення, розвиток мовлення, розвиток навичок соціальної взаємодії.

Тривалість: 7 хв.

Обладнання: М'які іграшкові з тваринки.

Зміст завдання: Психолог з іграшковою тваринкою в руках, яка виконує роль лісової вчительки, розповідає дітям як шкільна вчителька в Лісовій школі розповідає звірятам цікаву казку, але звірята не закінчили гру яку почали на

перерві, тому гучно розмовляють та перебивають вчительку, вчителька засмучується.

Дітям пропонується по черзі, зіграти роль вчительки, а решті дітей вдавати учнів бешкетників.

Вправа: «Хто я».

Мета: Розвиток мислення, пам'яті, розвиток логічного мислення, розвиток уважності, розвиток уяви.

Тривалість: 5 хв.

Обладнання: Дидактично-розвиткова гра: «Хто я», або картки з зображенням різних предметів.

Зміст завдання: Діти по черзі обирають картку один для одного, потім прикріплюють її на волосся або одяг за допомогою канцелярських заціпок таким чином, що кожен бачить картку один одного але не бачить свою. Дітям пропонується за допомогою питань на які можна відповісти: «так чи ні», вгадати якомога швидше, що зображено на їх картці.

Прощання до нових зустрічей.

Мета: рефлексія, підведення підсумка, з чим йдемо з заняття, які враження та настрої маємо.

Тривалість: 3 хв.

Обладнання: без обладнання.

Зміст завдання: Дітям пропонується спробувати відчувати свій настрій та свої враження після заняття та назвати їх, наприклад: я відчуваю піднесення, захоплення, радість, та поділитися цим іншими, сказати наприклад: «я ділюся своєю радістю».

Заняття 8.

Вітання.

Мета: Створення емоційного контакту, зняття напруження, налаштування на заняття.

Тривалість: 5 хв.

Обладнання: без обладнання.

Зміст завдання: Дітям пропонується розповісти про свій настрій у рухливій формі, якщо настрій гарний – підстрибнути та дати п'ять, якщо настрій не гарний – обійнятися.

Вправа: «Колаж моє Я».

Мета: Розвиток уяви, творчого потенціалу, розвиток дрібної моторики та навичок образотворчого мистецтва, розвиток емпатії, розвиток емоційно-вольової сфери, розвиток психоемоційних процесів.

Тривалість: 10 хв.

Обладнання: Папір, кольоровий папір, клей-олівець, ножиці підготовлені шаблони з зображенням сім'ї, навчання, друзів, гри, домашніх улюбленців, та інших важливих аспектів, підготовлене фото дитини.

Зміст завдання: Дітям пропонується зробити колаж, на кольоровому фоні з вже заготовлених шаблонів, розмістити своє фото, та шаблони картинки поруч з фото, в порядку за власним уподобанням.

Вправа «Сердитий дідусь».

Мета: Розвиток емпатії, розвиток емоційного інтелекта, розвиток мислення, розвиток пам'яті

Тривалість: 5 хв.

Обладнання: Без обладнання.

Зміст завдання: Психолог розповідає дітям цікаву історію: «До дідуся в село приїхав онук і відразу пішов гуляти. Дідусь розсердився, що він пішов за ворота. А якщо з лісу прийде вовк?», та пропонує зіграти роль сердитого дідуся за допомогою одних тільки емоцій.

Вправа: «Шкільний крокодил».

Мета: Розвиток мислення, розвиток пам'яті, розвиток логічного мислення, розвиток уважності, розвиток уяви, розвиток великої моторики, розвиток емоційного інтелекту.

Тривалість: 7 хв.

Обладнання: Картки з зображеннями на шкільну тему.

Зміст завдання: Діти по черзі обирають картку та відповідно з тим що на ній зображено, демонструють за допомогою міміки та рухів що саме зображено на картці, решта учнів намагається вгадати що саме їм демонструють.

Прощання до нових зустрічей.

Мета: рефлексія, підведення підсумка, з чим йдемо з заняття, які враження та настрої маємо.

Тривалість: 3 хв.

Обладнання: без обладнання.

Зміст завдання: Дітям пропонується зробити простий малюнок свого настрою на невеликому папірці, та віддати психологу, після того як всі складуть малюнки у кошик, психолог по одному дістає їх та питає: чий це настрої? Дитина впізнає малюнок та забирає його з собою.

Заняття 9.

Вітання.

Мета: Створення емоційного контакту, зняття напруження, налаштування на заняття.

Тривалість: 5 хв.

Обладнання: Килимок вітань.

Зміст завдання: Діти заходять до кабінету по черзі та обирають на килимку яким саме чином хочуть привітатися з психологом. Килимок пропонує: Обійми, дай п'ять, потискання руки, та інші способи вітання.

Вправа: «Емоційні вісьмоніжки».

Мета: Розвиток уяви, творчого потенціалу, розвиток дрібної моторики та навичок образотворчого мистецтва, розвиток емпатії, розвиток емоційно-вольової сфери.

Тривалість: 10 хв.

Обладнання: Кольоровий папір, клей-олівець, ножиці, фломастери.

Зміст завдання: З підготовлених шаблонів дітям пропонується зробити 3Д вісьмоніжек за прикладом. Кожній дитині пропонується зробити по два

вісьмоніжка різного кольору. По завершенню роботи, діти по черзі малюють обличчя своїм героям присвоюючи емоції та характер.

Вправа: «Віддай».

Мета: Розвиток емпатії, розвиток емоційного інтелекту, розвиток мислення, розвиток великої моторики.

Тривалість: 5 хв.

Обладнання: Без обладнання.

Зміст завдання: Робота у парах. Діти розділяються на пари і уявляють, що одна взяла погратись улюблену іграшку іншої. Дитина просить віддати їй іграшку за допомогою рухів та емоцій. При цьому робить виразні рухи кистями рук і тримає їх горизонтально долонями вгору. По завершенню вправи, діти міняються ролями.

Вправа: «Живі цифри».

Мета: Розвиток мислення, розвиток пам'яті, розвиток логічного мислення, розвиток уважності, розвиток уяви, розвиток великої моторики, розвиток емоційного інтелекту.

Тривалість: 7 хв.

Обладнання: Будь які предмети та іграшки у кабінеті, невеликі паперові кола різного розміру.

Зміст завдання: Діти розділюються на групи по двоє-троє, та розділяють ряд цифр в межах 10 між собою. Наприклад: одна група обирає цифри від 1 до 4, друга від 5 до 7, третя від 8 до 10. Після чого дітям пропонується скласти цифри за допомогою предметів та іграшок, що знаходяться у кабінеті. Після чого намалювати їм вирази обличчя на паперових колах.

Прощання до нових зустрічей.

Мета: рефлексія, підведення підсумка, з чим йдемо з заняття, які враження та настрої маємо.

Тривалість: 3 хв.

Обладнання: картки зі смайликами настрою.

Зміст завдання: Дітям пропонується обрати смайлик з настроєм та коротенько обговорити з друзями в групі кожен свій, наприклад: «У мене гарний настрій, я обрала ось такий усміхнений смайлик, а у тебе теж такий, гарно»

Заняття 10.

Вітання.

Мета: Створення емоційного контакту, зняття напруження, налаштування на заняття.

Тривалість: 5 хв.

Обладнання: Без обладнання.

Зміст завдання: Діти заходять до кабінету і вітаються, пропонується поцікавитись настроєм та справами один одного, як доїхали, або дійшли, як пройшов сьогодні час до заняття?

Вправа: «Насос і м'яч».

Мета: розвиток діяльності, самоконтролю, зняття психоемоційного напруження, розвиток емоційного інтелекту.

Тривалість: 5 хв.

Зміст завдання: Психолог пропонує дітям поділитися на пари. Один з них виконує роль «м'яча», другий - «насоса».

«М'яч здутий» - дитина сидить навпочіпки.

«Насос надуває м'яч» - дитина робить рухи руками, супроводжуючі їх звуками «С-с-с...».

«М'яч стає все більшим» - дитина поступово встає, надуває щічки, піднімає руки вгору.

«Насос» закінчує роботу - дитина вдає, ніби висмикує шланг. «М'яч» знову здувається - дитина повільно сідає, випускає повітря зі щік, опускає руки.

Вправа повторюється декілька разів, а потім діти міняються ролями.

Вправа: «Хто покликав?»

Мета: Розвиток емоційного інтелекту, розвиток комунікативних навичок, розвиток уваги.

Тривалість: 5хв.

Зміст завдання: Діти стоять у колі. Один із учасників розташовується в центрі й заплющує очі, психолог підходить до когось із дітей і торкається до нього. Той голосно називає ім'я дитини. Кого назвали той і стає ведучим. Психолог: «Хто покликав тебе» Гра триває доки всі діти не побувають у ролі ведучого.

Вправа: «Чарівна країна»

Мета: Згуртування групи, розвиток здібностей до узгодженої взаємодії, розвиток комунікативних навичок, розвиток навичок з соціальної взаємодії.

Тривалість: 10 хв.

Зміст завдання: Психолог пропонує дітям придумати чарівну країну, дати їй назву і зобразити на великому аркуші паперу. Обміркувавши, кожна дитина малює на своїй частині те, що хоче. По закінченні всі розповідають про свої роботи.

Прощання до нових зустрічей.

Мета: рефлексія, підведення підсумка, з чим йдемо з заняття, які враження та настрої маємо.

Тривалість: 5 хв.

Обладнання: без обладнання.

Зміст завдання: Дітям пропонується розповісти про свої плани на останок дня. Що кожен планує робити, як проводити час. Чи це буде вільний час, чи ще лишилися важливі справи на сьогодні.

Заняття 11.

Вітання.

Мета: Створення емоційного контакту, зняття напруження, налаштування на заняття.

Тривалість: 5 хв.

Обладнання: Стікери з кольорами.

Зміст завдання: Діти заходять до кабінету і вітаються, пропонується обрати колір настрою, та пояснити, чому саме такий колір асоціюється з настроєм сьогодні.

Вправа: «Сова».

Мета: Розвиток комунікативних навичок, розвиток емоційно-вольової сфери, зняття психоемоційного напруження, розвиток емоційного інтелекту, розвиток великої моторики.

Тривалість: 7 хв.

Обладнання: Без обладнання.

Зміст завдання: Усі діти – мишки, хтось один – сова. Вдень сова «спить» в куточку кімнати, а мишки вільно бігають по кімнаті і пищать. Вночі сова «прокидається» і хоче зловити мишей, які повинні зупинитись і не рухатись, не ворухитись, щоб їх не впіймали. Сова «літає» між мишками, шукає того, хто поворухиться, промовляє: «Угу! Угу!» – і розмахує руками-крилами. Можна одразу домовитись, хто після кого буде совою. Також совою може ставати мишка, яка не витримала і поворушилась. Коли діти добре вивчили правила гри, вони самостійно орієнтуються за поведінкою сови.

Вправа: «Подумай і скажи».

Мета: Розвиток уваги, розвиток логічного мислення, розвиток пам'яті.

Тривалість: 5хв.

Обладнання: Без обладнання.

Зміст завдання: Дітям пропонується визначити назву професії за родом діяльності.

Вчить – ... учитель,

Виховує – ... вихователь,

Пече – ...пекар,

Літає – ...льотчик,

Танцює – ...танцюрист,

Продає – ...продавець,

Прибирає –... прибиральник,

Фотографує –... фотограф,

Лікує – ...лікар,

Співає – ...співак,

Водить – ...водій,

Пише – ...письменник,

Шиє – ...швачка.

Вправа: «Комікс»

Мета: Згуртування групи, розвиток здібностей до узгодженої взаємодії, розвиток комунікативних навичок, розвиток навичок з соціальної взаємодії, розвиток просторового мислення, розвиток дрібної моторики, розвиток творчого мислення.

Тривалість: 10 хв.

Обладнання: Великий аркуш паперу, фломастери, кольорові олівці.

Зміст завдання: Психолог пропонує дітям намалювати на великому аркуші паперу, комікс про навчання в групі, згадати всі цікаві моменти і скласти сюжет. Після закінчення роботи по черзі розповісти про кожен епізод коміксу.

Прощання до нових зустрічей.

Мета: рефлексія, підведення підсумка, з чим йдемо з заняття, які враження та настрої маємо.

Тривалість: 5 хв.

Обладнання: Стікери з настроєм, паперові смайлики з настроєм.

Зміст завдання: Дітям пропонується розповісти про свій настрій, та обрати стікер якій відповідає йому, а потім обрати паперовий смайлик з настроєм який би дитина хотіла забрати з собою, подивитися чи співпадають настрої який є з тим, який хотілося б забрати з собою.

Заняття 12.

Вітання.

Мета: Створення емоційного контакту, зняття напруження, налаштування на заняття.

Тривалість: 5 хв.

Обладнання: Стікери з кольорами.

Зміст завдання: Психолог пропонує дітям утворити коло, і привітатися віршиком:

– Усміхнися сонечку: «Здрастуй золоте!»

(Руки підняти вгору.)

– Усміхнися квіточці – хай вона росте!

(Показати на підлогу.)

– Усміхнися дощику: «Лийся мов із відра!»

(Руки піднімати почерзі над головою.)

– Усміхнися друзям: «Бажаю вам добра!»

(Узятися за руки, усміхнутись)

Вправа: «Що можна розказати про цей предмет?»

Мета: Розвиток уважності, розвиток мовлення, розвиток мислення.

Розвиток емоційного інтелекту.

Тривалість: 7 хв.

Обладнання: Шкільне знаряддя: книга (Букварик), шкільний зошит, ручка, кольорові олівці, лінійка і т.д.

Перебіг гри: Педагог звертає увагу дітей, що сьогодні він побував у кількох крамниці і придбав багато різних речей. Він пропонує дітям скласти про ці речі розповіді, а інші діти назвуть в якій крамниці ця річ була куплена.

Наприклад:

Дитина. Це книга. Вона зроблена з паперу. В ній є яскраві картинки, літери. Ця книга потрібна дітям, щоб навчитися читати.

Педагог. Діти, де можна придбати цей предмет?

Діти. У книжковій крамниці.

Вправа: «Ромашка бажань».

Мета: Розвиток просторового мислення, розвиток дрібної моторики, розвиток творчого мислення.

Тривалість: 10 хв.

Обладнання: Аркуш паперу, фломастери, кольорові олівці.

Зміст завдання: Психолог пропонує дітям зробити невеличку штучну ромашку у вигляді комбінованої аплікації, де стебло та листя ромашки приліплені до паперу а квітка приліплена тільки серединкою, таким чином щоб пелюстки квітки лишалися вільні. Перед закріплення пелюсток, дітям пропонується зі зворотнього боку написати на кожній своє бажання пов'язане зі школою.

Вправа: «Постав питання».

Мета: учити дітей правильно ставити питання до різних слів і словосполучень; розвивати мовлення, увагу, критичне мислення.

Тривалість: 5 хв.

Обладнання: Без обладнання.

Зміст завдання: Психолог пропонує дітям потренуватися у ставленні питань. Психолог задає завдання, а діти повинні правильно дідбрати питання:

1. Задай питання до слова «на столі» («Де?», «На чому?»);
2. Яке питання потрібно поставити, щоб дізнатися час («Котра година?»);
3. Що запитаєте, щоб дізнатися дорогу додому («Як пройти?»);
4. Задай питання до слова «учора» («Коли?»);
5. Яке питання ви поставите, якщо захочете дізнатися про якісь дії («Що робити?», «Що робить?»);
6. Як потрібно запитати про ціну на товар («Скільки коштує?»)

Прощання до нових зустрічей.

Мета: рефлексія, підведення підсумка, з чим йдемо з заняття, які враження та настрої маємо.

Тривалість: 5 хв.

Обладнання: Без обладнання.

Зміст завдання: Діти стають у коло. Вихователь пропонує їм продовжити речення

добрими, лагідними словами.

Продовжить речення:

– Мені подобається, коли ти...

– Я бажаю тобі...

– Я хочу разом із тобою...

Дидактичні ігри мають особливість у тому, що вони призначені для навчання та виховання дітей, але залишаються цікавими ігровими діями. Ця особливість визначає їх цінність як методу навчання, оскільки у процесі гри діти краще засвоюють складний матеріал. Суть дидактичних ігор полягає у вирішенні пізнавальних завдань у цікавій формі. Вирішення цих завдань зумовлене розумовим напруженням та допомагає дітям подолати труднощі, що розвиває їх розумові здібності, зокрема мислення, пам'ять, увагу.

Під час дидактичних ігор діти вчитимуться порівнювати, класифікувати предмети за різними ознаками, будуть розвивати пам'ять та увагу, використовувати чітку та точну термінологію, а також розвивати навички опису та аналізу предметів. Добираючи ігри для заняття, важливо враховувати вікові можливості та інтереси дітей. Такий підхід допомагає створити ігри, які позитивно впливають на формування пізнавальних процесів та розвивають різні аспекти дитячої особистості.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження з проблеми психологічних особливостей розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку можна зробити наступні висновки.

Визначено сутність поняття «пізнавальна сфера» в сучасній науковій літературі та розкрито особливості розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку. Пізнавальна сфера – це сукупність пізнавальних психічних процесів, таких як пам'ять, мислення, уява, увага, сприймання, мовлення. Виділяють наступні компоненти пізнавальної сфери особистості: пізнавальні процеси (сприймання, увага, пам'ять, уява, мислення та ін.), інформація (досвід і досягнення), ставлення (чуттєво-емоційний досвід людини). У межах нашого дослідження розглянули теорії та підходи до таких пізнавальних процесів, як мислення, пам'ять та увага. Визначено, що мислення – це активна пізнавальна діяльність, а також внутрішній процес планування та регулювання зовнішньої діяльності; пам'ять – це ключова характеристика всіх психічних процесів, що забезпечує єдність та цілісність людської особистості; увага – психічна властивість, що виражається у зосередженості та інтенсивності пізнавальної діяльності.

Розкрито сутність та особливості розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку. У результаті аналізу наукової літератури виявлено, що пізнавальні процеси у цьому віці розвиваються досить інтенсивно. У дітей спостерігається перехід від виконання цілей, поставлених дорослими, до формулювання та контролювання власних цілей.

Охарактеризовано засоби розвитку пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку. Дошкільний вік є періодом бурхливого накопичення дитиною досвіду, знань необхідних для подальшої діяльності. Виникнення задуму дошкільника потребує яскравих вражень, певних уявлень, джерелом яких є широкий предметний та природний світ, соціальні явища, мистецтво та

література, різні види ігор. Важливо наповнювати життя дітей враженнями, створювати умови глибшого засвоєння оточуючого, формувати вміння бачити характерні особливості предметів, явищ, розвивати спостережливість, допитливість, пізнавальну активність здобувачів дошкільної освіти. Ігрова діяльність відіграє важливу роль у розвитку пізнавальної сфери дітей. Для розвитку пізнавальної сфери здобувача дошкільної освіти можуть бути використані різні види ігор, але провідне місце займають дидактичні.

Емпірично досліджено особливості пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку. Дослідження проводили на базі центра дитячого розвитку та психокорекції «Кмітливі малючки». У дослідженні брали участь діти старшого дошкільного віку в кількості 35 осіб. Для виявлення рівня сформованості пізнавальних процесів дітей старшого дошкільного віку було використано такі методики: «Четвертий зайвий», «Корректура проба», «Запам'ятай малюнки». На основі проведеного діагностичного дослідження можна говорити про те, що в дітей старшого дошкільного віку пізнавальна сфера: мислення, увага, пам'ять сформовані переважно на середньому рівні.

Розроблено програму розвитку пізнавальної сфери у дітей старшого дошкільного віку. Мета програми – розвиток пізнавальної сфери у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності. Організація активної діяльності кожної дитини: частота занять – 2 рази на тиждень; кожне заняття складається з певного алгоритму; тривалість заняття не більше 20 хвилин; середня кількість дітей у групі 5-7 осіб. Добір дидактичних ігор у межах програми передбачає: можливість використання через гру виховних завдань, висунутих програмою на кожен конкретний проміжок навчання; різні типи ігор забезпечують різнобічну діяльність та задовольняють інтереси дітей; рівень складності дидактичних завдань та ігрових дій, правил, які дозволили б діяти самостійно, виконуючи на основі отриманих правил самоконтроль та взаємоконтроль під час гри.

На основі вищевикладеного можна говорити про те, що мета досягнута, завдання виконані, гіпотеза підтверджена. Перспективою подальших досліджень є апробація розробленої програми та визначення її ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти від 12.01.2021 № 33. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS34727#:~:text=> (дата звернення 30.03.2024).
2. Барташнікова І. А., Барташніков О. О. Розвиток уваги та навичок навчальної діяльності у дітей 5-6 років : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. 40 с.
3. Брежнева О. І. Формування пізнавальної активності. *Дошкільне виховання*. 2015. № 2. С. 12–14.
4. Бріалко Т. Б. Особливості мислення старших дошкільників : навч. посібник. Харків: Ранок, 2015. 160 с.
5. Варій М. Й. Загальна психологія : підручник для студентів психологічних і педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ: «Центр учбової літератури», 2017. 968 с.
6. Вишнівська І. О., Євдокимова Н. О. Розвиток та корекція уваги учнів молодшого шкільного віку. *Парадигма пізнання: Гуманітарні питання*. 2015. 97 с.
7. Гарькавець О. М. Особливості розвитку пізнавальної сфери дошкільника під впливом інноваційних педагогічних технологій. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Психологія*. 2021. № 45. С. 39–43.
8. Гордієнко С. Деякі методичні поради щодо активізації пізнавальної діяльності дітей. *Початкова освіта*. 2014. № 37. С. 24–29.
9. Даниленко Н. Розвиток пізнавальної активності у дітей старшого дошкільного віку. *Управління школою*. 2016. № 22. С. 15–16.
10. Доброштан Н. Куліш О. Вікові особливості у дослідженнях видів і процесів пам'яті. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2020. Вип. 7. С. 37–44.

11. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
12. Єльчанінова Т. М. Особливості уваги учнів 6-річного віку. *Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. 2006. Вип. 18. С. 26–31.
13. Загальна психологія : підручник / уклад. О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ : Либідь, 2005. 464 с.
14. Коняєва Л., Романько Н. Особливості розвитку пізнавальної сфери дітей молодшого шкільного віку. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. 2019. № 14. URL: <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2011-14.%p> (дата звернення 30.03.2024).
15. Кошель А., Кошель В., Шинкаренко К. Особливості розвитку логічного мислення у дітей 5-6 років в умовах закладу дошкільної освіти. *Collection of Scientific Papers «SCIENTIA»*. Stockholm, Sweden, 2024; С. 138–144.
16. Кузьмич О. В., Патруль М. В. Вплив ігор та ігрових технік на пізнавальну сферу дошкільників. *ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки. Гуманітарні науки* : тези доповідей XXIII Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, 04-07 квітня 2023 р. Київ : НАУ, 2023. С. 317–318.
17. Ладивір С. О. Дитина пізнає світ. *Вихователь методист дошкільного заклад*. 2017. № 10. С. 23–29.
18. Ладивір С. О. Пізнавальна активність старших дошкільнят: індивідуальні особливості. *Дошкільне виховання*. 2016. № 11. С. 3–6.
19. Ладивір С. О. Пізнавальний розвиток старшого дошкільника. *Дошкільна освіта*. 2019. № 3. С. 25–39.
20. Лохвицька Л. Формування пізнавальних інтересів у навчально–ігровому середовищі. *Дошкільне виховання*. 2014. № 10. С. 8–10.
21. Мардарова І. К. Розвиток пізнавальної сфери дошкільників засобами комп'ютерних ігор. URL:<http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/4809/1/08march2015.pdf#page=198> (дата звернення 30.03.2024).

22. Музиченко І. В., Сирота А. В. Психологічні особливості уваги дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. The 11th International scientific and practical conference «*Innovations and prospects in modern science*», October 23-25. Stockholm, Sweden, 2023. P. 268–270).
23. Ніколайчук А. Дидактичні ігри як засіб розвитку пізнавального інтересу молодших школярів. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. № 177. С. 106–108.
24. Павелків Р. В. Загальна психологія : підручник. Київ : Кондор, 2009. 576 с.
25. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Академ-видав, 2008. 432 с.
26. Палій А. А. Дитяча психодіагностика. Київ : Центр навч. л-ри, 2009. 477 с.
27. Психологічна енциклопедія / уклад. О. М. Степанов. Київ : «Академвидав», 2006. 424 с.
28. Рикова С., Брюховецька О. Психологічні особливості розвитку пізнавальної сфери молодших школярів. *Наука і молодь – 2023: пріоритетні напрями глобалізаційних змін* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, 14 квітня 2023 р. Київ : Навчально-науковий інститут менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти», 2023. С. 329–333.
29. Савчин М. В. Вікова психологія : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.
30. Саражинська В. В. Розвиток пізнавальної сфери дітей дошкільного віку як психолого-педагогічна проблема. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. 2011. № 3–4. С. 236–241.
31. Синишина В. М. Вплив когнітивно-стильових характеристик пізнавальної сфери на життєдіяльність особистості. *Наукові перспективи*. 2020. С. 395–409.

32. Тарасенко Г. С. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : навчально-методичний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 320 с.

33. Товкач І. Є. Індивідуальні особливості пізнавальної активності старших дошкільників : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07 / Національна академія педагогічних наук України інститут психології імені Г. С. Костюка. Київ, 2017. 260 с.

34. Федорова М. А. Пізнавальна активність як складова формування моральних цінностей в учнів початкових класів. *Нові технології навчання : науково-методичний збірник*. Київ-Вінниця. 2011. № 69. С. 116–120.

35. Шевцова О. А. Організація пізнавальної діяльності в школі. Харків : Вид. група «Основа», 2018. 300 с.

36. Шкляєва Г. О., Нікуліна М. Р. Особливості мислення дошкільників. *Дитинство XXI століття: інноваційна освіта* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, 22 жовтня 2021 року. Кременчук: Методичний кабінет, 2021. С. 91–93.

37. Ярошко М. Я. Дидактична гра як засіб інтелектуального розвитку молодших школярів. *Збірник наукових статей студентів, магістрантів та молодих науковців*, 25 квітня 2023 року. Суми, 2023. С. 222–226.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика «Четвертий зайвий»

Мета: дослідити процеси логічного мислення, розумові операції аналізу та узагальнення у дитини.

Інструкція: дитині зачитуються чотири слова, три з яких пов'язані між собою за змістом, а одне слово не підходить до решти. Дитині пропонується знайти «зайве» слово та пояснити, чому воно «зайве».

Книга, портфель, валіза, гаманець

Трамвай, автобус, трактор, тролейбус

Човен, тачка, мотоцикл, велосипед

Річка, міст, озеро, море

Метелик, лінійка, олівець, гумка.

Добрий, лагідний, веселий, злий.

Дідусь, вчитель, тато, мама.

Хвилина, секунда, година, вечір

Василь, Федір, Іванов, Семен

За кожную правильну відповідь нараховується 1 бал, за неправильну – 0 балів.

10-8 балів – високий рівень розвитку узагальнення.

7-5 балів – середній рівень розвитку узагальнення, який не завжди може виділити суттєві ознаки предметів.

4 і менше балів – здатність до узагальнення розвинена слабо.

Методика «Корректурна проба»

Мета: вивчення обсягу та концентрації уваги.

Інструкція: Дитині дають бланк з літерами. У кожному рядку потрібно викреслити такі ж літери, як та, з якою починається ряд. Час роботи – 5 хвилин.

Оцінка результатів: кількість переглянутих букв вказує на обсяг уваги, а кількість зроблених помилок – на його концентрацію.

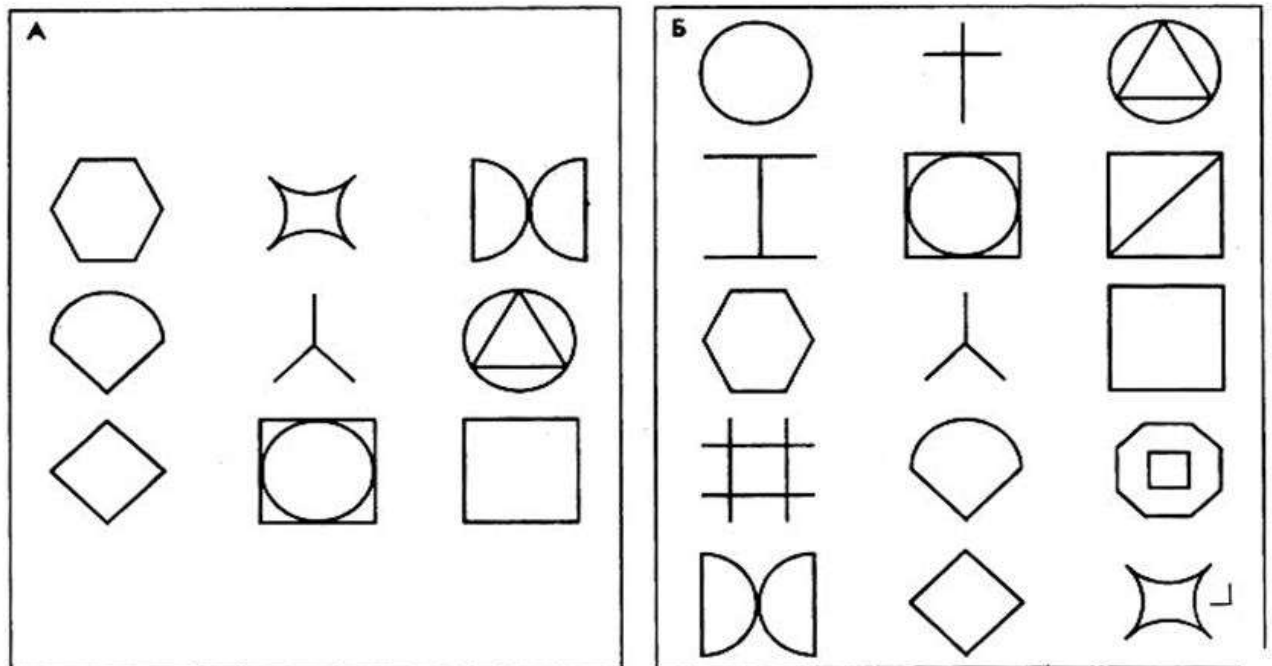
Висновки про рівень розвитку:

- високий рівень – обсяг уваги 450 літер і вище, концентрація – 5 помилок та менше;
- середній обсяг – 300 -400 літер, концентрація – 5-10 помилок;
- низький об'єм – 300 літер і менше, концентрація – 10 помилок та більше.

С Х А В С Х Е В И Х Н А И С Н Х В Х В К С Н А И С В Х В Х Е Н А И С Н Е В Х А К
 В Н Х И В С Н А В С А В С Н А Е К Е А Х В К Е С В С Н А И С А И С Н А В Х Н В К
 Н Х И С Х В Х Е К В Х Р В Х Е И С Н Е И Н А И Е Н К Х К И К Х Е К В К И С В Х И
 Х А К В Н С К А И С В Е К В Х Н А И С Н Х Е К Х И С Н А К С К В Х К В Н А В С Н
 И С Н А И Х А Е Х К И С Н А И К Х Е Х Е И С Н А Х К Е К Х В И С Н Н А И Х В И К Х
 С Н А И С В Н К Х В А И С Н А Х Е К Е Х С Н А К С В Е Е В Е А И С Н А С Н К И В
 К Х К Е К Н В И С Н К Х В Е Х С Н А И С К Е С И К Н А Е С Н К Х К В И Х К А К С
 А И С Н А Е Х К В Е Н В К Х Е А И С Н К А И К Н В Е В Н К В Х А В Е И В И С Н А
 К А Х В Е И В Н А Х И Е Н А И К В И Е А К Е И В А К С В Е И К С Н А В А Х Е С В
 Н К Е С Н К С В Х И Е С В Х К Н К В С К В Е В К Н И Е С А В И Е Х Е В Н А И Е Н
 К Е И В К А И С Н А С Н А И С Х А К В Н Н А К С Х А И Е Н А С Н А И С В К Х Е В
 Е В Х К Х С Н Е И С Н А И С Н К В К Х В Е К Е В К В Н А И С Н Н А И С Н К Е В К Х
 А В С Н А Х К А С Е С Н А И С Е С Х К В А И С Н А С А В К Х С Н Е И С Х И Х Е К
 В И К В Е Н А И Е Н Е К Х А В И Х Н В И Х К В Е Х Н В И С Н В С А Е Х И С Н А И
 Н К Е Х В И В Н А Е И С Н В И А Е В А Е Н Х В Х В И С Н А Е И Е К А И В Е К Е Х

Методика «Запам'ятай малюнки»

Мета: визначення обсягу короткочасної зорової пам'яті.

Оцінка результатів:

- 10 балів – дитина дізналася на картинці 2 всі дев'ять зображень, показаних на малюнку А, витративши цього менше 45 сек.;
- 8-9 балів – дитина дізналася на картинці 2 7-8 зображень за час від 45 до 55 сек.;
- 6-7 балів – дитина дізналася 5-6 зображень за час від 55 до 65 сек.;
- 4-5 балів – дитина дізналася 3-4 зображення за час від 65 до 75 сек.;
- 2-3 бали – дитина дізналася 1-2 зображення за час від 75 до 85 сек.;
- 0-1 бал – дитина не дізналася на картинці Б жодного зображення протягом 90 сек і більше.

Висновки про рівень розвитку:

- 8-10 балів – високий;
- 4-7 балів – середній;
- 0-3 бали – низький.